

A.T.V.
596

ANTONIO DE TRUEBA
ETXE-KALTE



MAÑAZKI-EGILEA
BEASKOETXEA'TAR ARSENI

EUSKARATZALEA
AÑUTZA'TAR MIKEL
(Añugain)

ATV.
596

A.T. 6
596

ETWA - KALTE

ANFANGSALZA

LEBENSZEITEN

1911

M - 4027
R - 588

A.T.V.
596



ETXE - KALTE

EUSKARATZALEA

A²RU²TZA'TAR MIKEL

(A²RUGAIN)



BILBO'N
VERDES ATXRIKA'REN IRARGUAN
CORREO KALBA
1934'giko, urtean

NIRE SEMERIK ZAAÑENARI

*Xabiertxo, artu egizu aitaren
eskutiko bezuza txikar auxe, ta
izan zaitez bizitza osoan, gogoz
ta izkuntzaz, gaur artean zarean
lango euskaldun uts-utsa.*

Egilea.

*Bilbo 'n, 1934' gañen urteko
urte-baño egunean.*

ETXE - KALTE

*(Trueba'tar Antoni jaunak erderaz
egiñiriko «El Judas de la Casa» deri-
txon ipuña, euskeraz yaña).*

I

Erdu, ene maitea, erdu nirekin batera; yafaitu niri adi-
meneko, sentzuneko, begiakaz, Kadagua deritxon efeka edefaren
ibafetara; euren txukuntasunaz efeka apartsu, otz, garden
ori, geyen afotu, ta edertoen yantzi daroen ibafetara. Bere
yayotza-lekua dan Mena izeneko arana atzean lagaten daben
tokitik asi, ta, Jaungoikoa'k, bere sortze-leku ori uzteko
daroan iraduaren zigorkadatzat, Ibaizabal deritxon ibai an-
diak iruntsi dagian aginduta daukan lekuraño, bost legoako
bidea ortxe-antxe egin daroa, aitaturiko efeka ofek.

Erdu nirekin adimenagaz, Gueñes deritxon uriraño; auxe
da ba, Bizkaiko Enkartaziñoetako urien artean politenetariko
bat, eta berau aukeratu dot nire ipuin mingoitsenetariko
baten ager-lekutzat; ipuin samiña benetan au, eta beraz ilu-
nenetarikoa.

Araneko sakonunetik, an doa, ifa, ifa ta ifa, txerenek
berekin daroan arima galduaren antzera, Kadagua efeka ur-
duria, ta bere ipar ta ego aldeetatik, mendi yagi-yagiak agiri
dira; mendi ofetan, or-an-emen sakabanatuta, gaztain ta areitz
arteko kerizpe gozotxoan, basetxe zuri batzuk agertu doaz.

Andra Mari Eleizaren gain aldean, eta *somoetara* (1), mendi yagietara igoteko bearko litzakezan malen antzera agertzen direan alagaŕen arteko baten, gizaldi onen lenengo urteetan (2), Etxe-Edeŕa izeneko basetxe bat egoan.

Benetan izen egokia eukan izan bere, basetxe onek euskeraz; ba, etxea, ta bere alderdi ta inguru guzti-guztiak, txukuntasunez ta edertasunez yantzirik agertzen zirean.

Etxetxo ori, edur-mukil baten itxuraz, mendiz ta basoz inguraturik, intxaur ta kereiza artean, tente-tente ta aŕo-aŕo agiri zan; ta bere oste aldean, ondo gobernauriko lur-arlo andiak ikusi eitekezan.

Maaspaŕa edeŕak ikusten zirean lurlan guztiaren inguruan, alboko sakosta edo troka osoa baŕu aldetik zearkatuten ebelarik, eta madari ta sagar arbolazko leŕoz yantzirik, lur arloen arteko surgu edo muga guztiak.

Ezin egon eitekean bada, Etxe-Edeŕa basetxea, paraje edo toki polit eta alayagoan; etxeko leyoetatik, arbola ofiak eta abafak uzten zituen irikitu edo bitarteetatik, aitaturiko Kada-gua eŕekearen ertz biak, bide luzetxoan agiri-zirean, eta bai ta, mendi yagietatik beera, somoetatik ibaŕerantza, intxaur ta kereiza artetik, iraka ta txirioka, beti zidaŕa baizen garbi ta edufa baizen otz kriskitinka etoŕan eŕekastoa bere, bertotik agiri zan.

Bagilen azkenengo agunak zirean; Etxe-Edeŕan bizi zirean lagunak, aŕasti berandutxoan, etxearen alboko landan, otzarakada bi kereiza batzean ibiltzan.

— Kontuz ibili gero, Inaki, ortik yausi barik; mundu guztiko kereizak baŕo askozaz geyago balio dozu zuk eta — ,

(1) Somoak. Los somos. Izen auxa emoten dautse alderdi ofetan mendi yagiei.

(2) Trueba'k XIX gizaldiaren azkenengo urteetan idatzi eban ipuintxo au.

zirautsan emakuma urtetsu batek, berari zimeratxo bat kereiza emoteko, lantzean bein, arbolan, adarik-adar ta kimurik-kimu beerantza etoñan amasei urte inguruko gazte masal bateri.

— Ez bei nire ardurarik izan, ama, ondotxo dakidaz bideok eta —, erantzun eutsan mutil gazteak andreari.

— Ene semea, komediantekerietan ibilteko alagalakoa izango zinakez zu gero.

Emakumeak, mutil gaztea luzatu eutsan zimeratxoa artu, ta bertoko kereiza goñiak, arbola azpian agiri zan otzara azitxo batera utsitu zituan.

— Fira, erdu beera —, gañeratu eutsan — gure otzarea beterik dago, ta zure aita ta anayeak bere, eurena betetu dabe aurki.

Zapart baten etoñi zan mutil gaztea arbolatik luñera.

Berau baño lau edo bospat urte zaarago emoten eban beste mutil gazte bat yasten zan luñera lipar atantxe, alboko beste kereiza arbola batetik. Kereizondo oñen azpi aldean gizon zaartxo bat egoan zutunik.

Bakotxak bere aldetik kereiza otzareari oratu, ta lagun bi oneik, len aitaturiko beste lagun biakana zuzendu zirean, eta eurekin batu ziran.

Gerotxoago laurok yesañi zirean kereiza arbolen azpian atsedean apuñen bat artzean.

Agureak, yakearen kanpo aldeko sakeletik, ugal batekin estuta erabilten eban txakur-nañuzko poltsea atara eban. Ugalak egal baten, azuñezko eztena eukan. Askatu eban poltsa au, ta bertotik, igeltsozko pipa zuria atara, ta espanetara eroan eban.

Aitatu ditugun mutiletarik zaarñenak bere, agureak egin ebana bera, egin eban.

— Batxi, pipakada batentzako lagin tabakoñi ekazu, nik ez daukat arean eta — esan eutsan agureak bere semerik

zaafenari, eskuan eukan poltsea alperik arakatuta gero.

— Aita, nik bere ez daukat arean geyago — yardetsi eutsan Batxi'k, bere pipea tabakoñiz ondo betetakoan.

— ¡Guzurti ori! ¡Alango guzurti zaar ori! — egin eutsan Inaki'k guztiz asafe, bere anayeari. — ¿Ez neutzun nik ekañi atzo Bilbo'tik libelauren tabakoñi ala?

— Zu beti izango zara bafitsua!

— Ta zu bañiz, ¡beti izango zara zerekoya!

— Nai dodalako; tabakoña bear dabenak erostea baño ez dauko.

— ¿Lotsarik ez daukazu; lotsarik?

— Itxiozu, Inaki — esan eutsan agureak semerik gazteenari, bere pipea, biotz naigabez heterik atzera sakelean gordeten eban artean. — Itxiozu, onezkero ondotxo dakigu etxeko guztiok zure anayearen bañi, ta ez daukagu ezetariko itxaropenik beronegaz.

— Martin — egin eban emakuma urtetsuak —, ¡ori dogu etxeko ondatzalea! ¡Ofexek galdu ta ondatuko gaitu guztiok! ¡Orek!...

— Egon zaitez isilik, Mari — egin eutsan Martin'ek —. Tabakoña sano gustetan yat, baña askozaz maiteago dot etxeko bakea.

— Ba, etxean bakerik izaten ezpaldin badogu bere, beroñek tabakoña eukiko dau — esan eban Inaki'k, eta ariniketa baten etxerako bidea artu eban.

— Andik lastertxo, ara nun agertzen dan bera, eskuan, ari biko kordelaren antzera biur-biur eginda, tabakoñi zati bat ekañela.

— Beutso, aita — esan eutsan —, nik ez dot eretan, baña alan ta guzti bere, ondotxo dakit zelango lañitasunak eta estu-
-aldiak izaten dituan beroñek, tabakoñi barik aurkitzen dane-

tan, eta atzo, nire anaycak agindu eustana erosi nebanean, bidebatez, heroren lafi aldiatarako euki egian, beste libelarentxo bat artu ta ekañi neban.

—Bai, —urten eutsan atzetik Batxi'k —neuretik ostu izango zenduan bear bada oñitxo ori.

—Ara, Batxi, ez nagizu eragin gero. Zu okeña zara, bai, ta beste guztiak bere, zure antzekoak dirala uste izaten dozu beti.

—Ken ortik!—esan eutsan Mari'k Batxi'ri—ba, zure egitadak txatxafak baldin badira, ainbatean dabiltz arekin, zure burutasun biuñi oñeik bere, ta.

—Tira, tira, naikoa da; itxi orain alde batera bañiketa guztiak—egin eban Martin baketsuak, bere pipeari ke moltso andiak atara erazoten eutsazan bitartean. Zuk, irakurle, euskaldunak tabakofari dautsen maitetasuna noranokoa dan bazenki, ondo ulertuko zenduke uñean, zelango atsegiñezko pautadak ataraten eutsazan Martin'ek bere pipeari ordu aretan.

—Ondinokafen gogoan daukat, nere amak, Jaungoikoa'k bere aldamenean ondo gorderik euki dayala, zelango berba onakaz aldendu gura izaten ninduan tabakofagianako griña edo ekandu gaizto onetatik. Baña aurreztik osagile askori, ta baita idazle batzueri bere, parke eskatuta gero, ez dot nik uste tabakofagianako zaletasun oneri, gizonik beartsueneri bere, inori kalterik egin barik, munduan izan leiteken atsegiñik andiena eskuratuten dautsan tabakofagianako zaletasun bizi oneri, «griña txar» izenik ezafi leikionik.

—Zure aitaia, —esaten eustan—munduan izan eiken gizonik baketsuena, isilena ta onena zan; bere gogaro ona ta aurpegi argia ausiko eban bear eta nekerik ez zan; baña inoiz tabakofi barik aukitzen baldin bazan; agur bere bakea, bere isiltasuna ta bere gogaro on guztiak; infernua zirudian ola-koetan etxeak, ta beretzako atsegiñik ez zan inon bere izaten.

Ez yakon inoiz ez asafe ez aurpegi ilunik ikusten pipea beteteko lagin euki ezkeru.

¡Berbak berba dira bai, ta aizeak daroaz! Lobeak, adibide oneri biuria arturik, edo atzekoz afera yafirik, bere kolkora-ko egin eta esan eban: «Nire aitaita zana ain tabakofi zalea zan ezkeru, zer onen bat izan bear dau aurki, eretako gauza dan bedar ofexek».

Ta eskuratu al izan nituan lenengo txanponekin, ontza bat tabakofi ta pipa bat erosi nituan, ta alboko gaztañadira igonik, antxe emon neutsan nire gogo oso-oso aitaitia zanaren jaun-goikotxoari burua guztiz galdu arte, opio zale baten antzera.

¡Nire aitaita zanak gaur lurpetik bere burua yasoko baldin baleu!

— ¡Ederto, ene lobeak, esango leuskit! —Guraso zaafan zale-letasunari ain maitekiro eutsiten dautsazula yakiteak, sano poztuten nau.

Orebestez, bakeak egin zirean Martin'enean. Ordurako eguzkia guztiz ostendu zan, ta eguna oso beroa izan baldin bazan bere, ordu aretan, giro edera zan kanpoan egoteko.

—Arin-arin afalbu bear dogu —egin eban Martin'ek— ta beingo-beingoan oeratu; biar, eguzkiak bariko berotu baño lenago, zuek Bilbo'ra yoan bear izango dozue kereizokaz, eta, beraz, goiz-goizetik yagi bear izango dogu guztiok. Tira ba, goazen etxera. Yone bere an egongo da afariagaz gure begira ta.

—Ara, Martin, —esan eutsan andreak bere gizonari— emen-txe afaldu geinke obeto.

—Bai, bai, —erantzun eben aita semeok batera— etxean bero andia izango dogu ta.

—¡Yone!—ots egin eban Mari'k, etxerantza burua biurturik.

—¡Zer bear dau, ama? —erantzun eban etxeko leyoetik neskatila batek.

— Afaria gertu dagonean ekafi, ementxe afaldu bear dogu ta.

— Ontxe-ontxe noa—yardetsi eutsan neskati la gazteak,

Beingo-beingoan etxetik urten, eta eskuetan bae bat, zapi zuri-zuri ta garbi-garbi bategaz ondo estalduriko sardiña ontzikadea, ta arto bigun-biguna, urca lakoxe gofia croazala, kereizetaratatu zan.

Yone, amartzotzi ogei urte inguruko neskati la liraña zan, eguna baizen argia ta sagaña baizen gofia.

Galbaya azpikoz gañera yañi eban arbola azpian, zapi edo traputxoagaz berau estaldu, ta mai arin aren gañean sardiña -ontzikadea iminirik, artoa zeatu eban, arto zatiak sardiña ontziaren inguru guztian polito-polito yarten zitualarik, ta Martin'ek maya bedeinkatuta gero, bakerik santuenean, eta pozik andienagaz asi zirean afaiten Etxe-Edeña eritxon besetxeko lagunak.

—Aurtengo kereizok ia-ia batuta daukaguz —esan eban agureak— eta onek sano poztuten nau; baña laster-laster ez dogu ikusiko abade jauna gure etxe ingurutik, eta onexek bene-benetan mindurik dauko nere gogoa.

— Don Jose'k berak ez dau tamal andirik artuko —erantzun eban Batxi'k— txoriok geyago minduko dira aurki, kereiza faltea asmau dagienean.

— Kereizok amaitu ezkerro ez da etorriko abade jauna goizean—goizean, orain etorten yakun legez, gure etxeko leyoetatik danba ta danba soso ta mikak ilten. ¡Txori arayoak! Txori-maloak imiñi arien bere, piloka ta piloka etorten yakuz kereizetara.

— Ta don Jose aitatu dogun ezkerro —egin eban Mari'k — ¿zer dala ta ez ete da atori bera, gaur goizean onantza?

— Gaur Kastro aldetik dalako, bere loba indianoari bidera urteteko asmoz—yardetsi eutsan Martin'ek.



ETXE-EDERA BASETXA

—¿Gaur dator beraz, bere lobeaz? ¡Asko poztuten nau oré-
xek! ¡Ia zure anayearen bari izaten dogun!

—¡Jaungoikoa'k gurako al dau! Izan bere, ¡aritzekoa da gero
Mejiko'tik idatzi euskunetik ona, anibeste denporan bere bari
barik egotea! A il egingo zan uréan: bizirik balego ez dago
bera guri ofenbeste denporan idatzi barik.

—Olan uste dok neuk bere, Martin. Berak guganako dau-
kan maitetasuna ez da inoiz izan bada-ezpadako edo guzuñez-
koa; ba, atzenengo egin ta bidaldu euskun idazkia ezin izan
eitekean argiagoa.

—¡Ba! ¡a zelango senidea! ¡txeñenek eroango al dau!—esan
eban Batxi'k.

—¡Ene Jaungoiko laztana! egin eban Mari'k ¡Zuk dau-
kazu biotza, ene semea!

—Inoiz bere ez dasku txanpon bakartxo bat bidaldu ta,
¿zer ardura dasku guri bera bizi bada ezpada?

—Ni neu beinzat, bizirik dagola yakinda, sano poztuko
nintzake—erantzun eban Martin'ek—naiz ta etxe bete uré
euki, ta guri ezertxo bere emon ez.

Baña Mateo, don Jose'n lobeaz, ¿Mejiko'tik al dator?—
itandu eban Yone'k

—Nik ez dakit,—yardetsi eutsan amak, baño andik ainba-
tetik izan bear dau, Indietatik eta aberastuta ei dator seguru
bere ta.

—Don Jose'k olango suertea egiteak sano poztuten nau—
on-ona da ta—egin eban Martin'ek.

—¡Iso!—esan eban Batxi'k.—Gaztañaditik datozen areik,
¿ez ete dira eurak izango gero?—Bai, bai, an dator don Jose-
Eñomako otiña aitatu ezkeror...

—¡Isilik egon zaitez gaizto ori!—erantzun eutsan Mari'k.—
¡Ez dautso ba don Jose'ri otiña esaten!

II

Basetxearen ur-urëan gaztañadi eder-edera egoan, eta izan bere, gaztañadi aretatik zear etoñan kaltzada luze batetik, an etozan mando batzuen gañean abade jauna ta bere loba Mateo, ta euren atzetik, beste lau oñeko batzuen bizkañean, indiano^aren pardelak eta ostantzeko traste guztiak.

Don Jose, Gueñes eriko Andra Mari deritxon eleizako abade nagosi edo pañokoa zan; agura lodikote ta guztiz argia, bai berba egikeran, eta baita, bere itxura guzti-guztian bere; ta onez gañera, oso biotz onekoa. Indianoa bañiz, ogetaka urtedun mutil gazte masala.

Etxe-Edera'n bizi ziran lagunak, eurak ikusi ta beste barik, an zuzendu zirean bizkor-bizkor eurenkana, Batxi gaiztoa izan ezik; onek, nayago izan eban seguru bere, ontzian gelditu ziran sardiñak garbituten gelditzea, kaltzadatik zear etozanana yoateko egin bear eban bidia egiten ibiltea baño.

—¿Badaukat ba nik, indianoarekin eta bere osabearekin zer ikusirik ala? Niri ezertxo bere ez dauste emongo ta...—egin eban bere kolkorako mutil biuri arek.

Pañoko jaunak bere eleiztañak ikusi zituenean, mandoari gelditu arazo eutson, eta bere loba Mateo mutil gazteak bere, beste oñenbeste egin eban.

—¡Kaixo, Martin! ¡Agur, Mari!—egin eben osaba-lobak bateratsu.

—Añastion daukela don Jose ta...—erantzun eben guztiak.

—Baña jaun dotore au—esan eban Mari'k —jaun dotore au dogu, arako?...

—Mateo ber-bera—erantzun eban bereala indianoak. ¿Ez da gomuta, ondiño sei urte baño ez dira ba-ta, Etxe-Edera'ra

bere osabearekin arnaridun arbola guztieri arika egiten mutil oker bat zelan etorten zan? Axe ber-bera nau ba ni, Mari.

—¡Ene Jaungoiko laztana! ¡Zelan burura etofi alangorik! Berofen tayua ikusi ta...

—¡Ze berori ta berori ondo! Itxi beiz beofok mendien! ¡Ez genduke bear ontxe besterik orixe baño, mutiko koskora nintzala ezautu, ta orain, nori ta niri, berorika berba egiten astea baño! ¡Yone bai egin yakela neskatila galanta!

Neskatileak bere begi edefak lufean yosi ebazan, eta bere matralak, lafosaren antzekoak ziran matralak, klabelin gofien antza artu eben beingo baten.

—Inaki sano azi da—gañeratu eban indianoak—. Eta Batxi ¿nondik nora dabil ba?

—An goragotxoan gelditu da...

—Ori, beti izan dan lango mukea izango da oraintxe bere, ¿ezta? Oregaz ordu saminak ikusi dodaz nik nere mutiko denporan; beti ibiltzen zan niri ernega arazoten.

—¡Ta zelan ibili da berori Ameriketan?

—Ez egin niri berorika berbarik, Martin, ni ez naz berori zu baño.

—¡Ezin baña inondik inora zuka egiten oitu!

—Ba niri ofetara berba egiten oitu bearko dau. Amerika aldetik ondoto ibili naz. Nire efi maiteari dautsodan ongina, ta nire osaba urtetsu oneri nere biotzak gordetan dautsan maitetasunak olan eraginda, lauko batzuk eskuratu al izan nituenenan, ez askorik, baña bai emen itxuraz bizi izateko lagin irabazi al izan nebanean, banao Gueñes'era esan neutsan nere buruari, ta nire osabea baño, nire aita izan dan agura aregaz, zoriontsu biziko naz antxe, berari guztitariko laztanak egiten dautsodazala, ta ofetara, berak niri guraso barik, umezurtz gelditu nintzanean egin eustazan laguntasunak zelanbait ordaintzen dautsodazala...

Baña ¿zer diñot? Eurok gaur Bizkai guztiko aberatsenak baño aberatsagoak dira aurki.

—Bai, Jaungoikoa'ri eskerak ez yaku arto zati bat falta ta.

—¿Zer diño berošek Martin? ¿Eta yaraunsia?

—¿Nondiko yaraunsia aitatutea dausku berošek, don Mateo?

—¡Baña beti don eta berorika niri! Berošen anai zanaren eskutik artu izan dabena,

—¡Ene Jaungoikoa! ¡Il da bereaz!—egin eben Martiñe'k eta etxeko guztiak negafari sano emoten eutsela.

—Ez neike ziur-ziur esan —erantzun eban, zerbait afituta, indianoak— makaltxo bere baebilan eta...

—Orduan il da ¿ezta? Esan eguiskuzu egi-egia...

—Bai; oraintxe urte bi dirala il zan—erantzun eutsen Mateo'k. Baña ¿zelan izan leiteke eurok ezer bere ez yakitea? Eta yaraunsiz euroi berak itxiriko dirutza pilo galantari ¿zer egin ete yako?

—Arapau ebenak gorde dagiela nai daben lekuen—esan eben bateratsu Martin'ek, bere emazteak eta aren seme-alabak.

—Ene adiskideak —esan eban maitekiro abade jaunak — il diranakaitik samintasuna ta biotz naigabea eukitea ona izaten da beti; baña samintasun eta naigabe onek diruagaz arintzen dira zelanbait. Biar ekingo dautsagu arazo oneri, gaur ez za goze zuek onetariko kontuetan yarduteko gertu ta.

Artean, gaba bere iluntasunezko mantar baltza zabaltzen asita egoan. Indianoak eta abade jaunak aleginak egin zituen Etxe-Edeñako lagunak samintasuna berba maitekoakaz zerbait arintzeko, ta alkaferi agur esanaz, batzuk artu eben ibaferako bidea, eta basetxekoa besteak.

—¡Il da! ¡il da!—esan eutsen Batxi'ri bere guraso ta anai —aferak kereizetara eldu ziranean.

—¿Eta aberastuta egoan? ¿Eta yabegi itxi gaitu?—itandu

eban Batxi'k yoranez, ta bere ba'uko poza ezelan bere estaldu edo ostendu ezinik.

—¡Batxi! —egin eban Martin'ek, bere berberi ga'aztasun guztia eza'irik— ¡Biotz gaiztoduna zara gero!

Martin baketsu ta onutsaren aboan berba ga'atzak, sumi-naren antza artzen eben beti.

Beingo baten ostendu ziran Etxe-Ede'ra'koak, euren base-txearen ate ostetik.

In'ori bere ez yakon kereiza konturik burura eto'fi, ta u'e-go goizean, txafiak euren kortatxitik urtenda, zanpa-zanpa kereiza guztiak ederto iruntsi ebezan; ez yakon in'ori bere, kereizokaz Bilbo'ra yoañ bear ebanik gogoratu, bada, Marti-nenekoak, Ameriketan il yaken senidearen gomutaz bakar-baka'rik ebiltzan egun aretan; Batxi'k, aren eriotzeagaz betiko aberastuta geldituko ete zirean itanduten ebalarik, eta beste guztiak ba'iz, naigabearen naigabeaz negar egiteko.

U'fengo goizean eguzkiak urtenkoxe, an yoyan kaldatazik gora, Etxe-Ede'ra'rantza abade jauna.

Ez eroyan berak, alakoetan oi eban legez, bere eskopetea lepoan, eta bere loba Mateo beragaz bateratsu yoyan.

Basetxera eldu ziranean, au'e'ko egunean ba'ño arte geya-gogaz eta euren ezbea'ak itxi eutsen samintasuna arean ma-kalduago ebela aurkitu ebezan etxe'koak, ta beraz, diru autua entzuteko gertuago.

—Tira, Martin—esan eban indianoak— gaur, atzo ba'ño arte geyagogaz aurkitzen ditugu eurok, ta urari bere bidetik yoaten izteko gertuago. Bedo'fen anaya zanak bere yauransi yaube itxi zituen ezkeru, nai ta naiez, eta laster ga'ñera, aren eskutiko dirutzea euron eskuetara ekarteko bideak egin bear ditu, diru o'fegaz pobre asko ta askori lagundu leyo bero'ek ta.

— Zuzen dago, Mateo jauna—erantzun eutsan Martin'ek.

—Tira ba; onezkero euroi egi uts-utsa esateko ordua dot, eta or doa: Beroñen anaya zanak ogeta bost mila pesora eltzen zan dirutza galanta itxi eban.

—¡Ogeta bost mila peso!—egin eban Batxi'k— ¡¡Ta sekula ez euskun berak txanpon bakartxo bat bere bidaldu!!

—Beroñen anayea zerbait diru gorde zalea zan... Baña il diranak bakean itxi daiguzan eta bizi diraneri gudua egin dagioegun. Eta guk gudua egin bear dautsegunak beroñen anaya zanaren diruekaz era txafean edo lege bidetik kanpora ibili diran oñeik dira. Beroñen anayearen azken guraria artu eben oñek Mexi'ko guztitik zabaldu dabe, eurak bete-betean egin dabela il zanaren naya, ta iñok bere ez dau uste, eñi aretan, diruak onako bidea artu ez ebenik.

Ainbat ariñen idatzi bear dautsoe beraz, eta bide okeretik eurekandu dituen diruak eskatu, eta ez-entzun egiten baldin badabe bañiz, topauko dogu alegiñez euren goña kentzeko bide zuzena.

—Ederto, Mateo jauna; beroñek agintzen dauskun guzti-guztia egingo dogu.

Etxe-Edefa'n ez egoan idazkirik egin al izateko modurik, eta abade jaunak Batxi bidaldu eban eurenara, antxe Mari Antoni critxon andreak, bere neskameak, idazki bat egiteko bear ziran papela ta beste tretxu guztiak emon egiozan.

Batxi alper-alpeña zan, guztiz nagia; baña diru kontua erditik eбилan legez, eta berentzako zati batzuk izango ziralakoan bigañenez agindu bearik ez eban izan, eta aida baten eldu zan abadearenera.

Mari Antoni emakume urtetsua zan, oso ona ta esku-zabala; geyenetan ez dira olangoak izaten abadeen neskameak.

Eta ¿zegaitik ez dira abadeen otsenak geyenetan olangoak izaten?

Ba euren ugazabak sañi askotan onak ta esku-zabalak lafe-gikeriz izaten dirala ta, ainbeste on eta limosna egiten ikusita amorua artzen dautse ofetariko izakereari, ta eurak zekeenak eta esku itxiak egiten dira. Abadeen neskameak oso zuñak eta zerbait ikasiak ezpaldin badira, beartsueri gofotoa artzen dautse, euren ugazabak areri laguntzen dautselarik beartasunean sartzen dirala ikusiaz.

Batxi'k oso pozik eta berba egiteko gogo andiz aurkitu eban aurkitu bere Mari Antoni.

— ¿Tira, emongo daust ori?— esan eutsan Batxi'k andreari.

— Bai, bai, oraintxe emongo dautzut, ene semea; baña egon zaitz apurtxo baten, eta ez egizu ofenbesteko urduritasunik agertu.

— Baña ni emen luzaro egon ezkeror, nire begira gelditu diran abade jauna eta don Mateo artegatu egingo dira aurki.

— Ez, mutil, ofegaitik ez yake areri asafatuko, biok on utsak dozuz eta! Nik ogei urte daroadaz abadearenean neskame, ta iñoiz bere ez dautsat arpegi txarik ikusi. Ba Mateo, jaor beste bat! Mutil ori zeruko aingeruak baño ohea dozu. Ta bera ¿zelan azi ta loditu dan ikusi dozu?

— Ta esan beist, berofek yakingo dau eta, ¿aberastuta etofi da bera?

— ¡Bai, ene semea, bai!... ¡Arek ekañi dituan gauzak ikusi bazeinkez!... Etoñi saitez bere etxangura ta antxe ikusiko dozuz zelango gauzak ekañi dituan.

Batxi ta Mari Antoni, ondiñokafen indianoaren pardelak alkañen gañean egozan etxangu baten sartu ziran.

Mari Antoni aretariko pardel batzuk zabalduz, bañuan agiri ziran gauzak mutilari erakutsi eutsazan. Gauzok, geyenak beintzat, uñe ta zidañezko bitxiak ziran.

Aberastasun arek ikusiaz Batxi'ren begiak yauzika asi

ziran, eta euren lekutik urten bear yakela zirudien. Mari Antoni bafiz, poz-pozik eta afo-afo agertzen zan.

—Au, —esan eban, atzamañagaz baster baten egoan pardel bat erakutsiaz, zazpi giltzen azpian itxita dago. Oratu egiozu, ia, eskuagaz luřetik kiñadarik eragiten dautsazun—gañeratu eutsan iribañez.

Batxi'k oratu eutsan pardelari esku biekaz, baña ezin izan eban inondik inora luřetik yaso. Atzera pardela bere senean itxi ebanean, alango diru zarata edo ots dinditsua atara eban, ta diruen ots arek ikara andi bat eragin eutsan Batxi'ri bere bañuan, eta atsoari bafiz, bañe gozatsua atara eragin eutsan.

—Tira, Batxi, urun zořoa ez da ori gero!

—¡Etxe onetako zoriona, Mari Antoni!—egin eban Batxi'k.

—¡Benetan, ene semea, benetan! Baña zuenera bere elduko da gure zorion onen zatitxoren bat uřean. Jaungoikoa'k danontzako emoten dau. Mateo'k eta abade jaunak uřezko biotza dauke, ta zuek etxeko lege egiten zaree eurentzat. ¡Zuek bear izanean ikusi ezker ez zindukeze bertan bera itxiko!

Mari Antoni'k esaten eutsana entzuteko astirik bere ez eban izan Batxi'k, alango urduritasun ikeragaři bat ebilkion bafutik. Bere biotzean buřuka izugarıa sortu zan.

—Tira, ene semea, ¿zer deritxazu pardeltxo ořeri?

¡Ogerlekoz beterik egongo da aurki pardeltxo aztun au!

—¡Ogerlekoz beterik! ¡Edeřa zara, ene semea! ¡Ontzaz beterik bai, ez ogerlekoz, mutill!

Batxi dardara baten yaři zan; alderdi guztietarantza begiratu eban, eta Mari Antoni'regana zuzendu zan amoruz beterik.

—¡Batxi! ¡Batxi!—ots egin eban norbaitek lipar atantxe eskilera aldetik.

Batxi'k lufari ostikada itzal bat emon eutsan, begirakun izugaria egiten eban bitartean, eta Mari Antoni ta biok, an yoan ziran ots egin eban lagunari bidera urtetan.

Lagun au Inaki'zan.

—Egunon, Mari Antoni—esan eban Inaki'k.

Eta bere anayeari auxé esan eutsan:

—Arin ibili zaitez, anai; abade jauna eta don Mateo zeure begira dagoz aspalditik eta. ¿Abade jauna mezea emoten arin yoan beara dala ez dakizu ala?

—Egon daitezala nai baldin badabe, ondiño ez da berandu bere ta—esan eban Mari Antoni'k. Txankada baten gosaria gertu bear dautzuet ementxe.

—Ez, ez; eskeñik asko, Mari Antoni—erantzun eben anai biak era batera.

—Okela zati batzuk yan, eta pitxarkada bat txakolin edan barik ez zaree atzera Etxe-Edeñ'a'ra biurtuko oraitiño. Indianoaren etoferea ementxe alkañegaz ospatu bear dogu.

—Beste egunen baten ospatuko dogu, Mari Antoni—erantzun eban Inaki'k. Datoñen domekan, eleizarantzat gatozanean orduan artuko dogu pozik bere, orain eskintzen dauskun gosari gozo ori.

—Tira ba, tira ba, nigaitik ez egizue estutasunik izan; baña ondo dakizue zelango borondate onagaz egingo neuski-zuen nik, agindutako ori, aitonen semeak zaree, ta guraso onak seme onak izaten ditue. Baña Inaki'ri indianoak ekañiriko aberastasunak erakutsi barik ez zaree yoango.

—Ez, ezin geintekenez luzaroagoan emen egon—esan eban Batxi'k, mai gañean agiri ziran papel eta idazkia egiteko zerak arturik.

Eta anai biak arin-arin artu eben Etxe-Edeñ'a'rako bidea aldatz gora.

III

Ipuin au nire adimenean sortu arazo dozun gogozko putz maitagafi ofek, oraintxe ikusiko dozu, leku batera ur bila yoañ, eta ura dagon tokira bein eldu ezkerro, egaña kentzeko gauza dan zer ori eskatutea zelan aitzu leitekeon bateri.

Udabafiko afañti eder-edeña zan.

Gueñes'eko abade jauna eta bere loba Mateo, Etxe-Edeña basetxearen ur-urcan egoan munatxo baten egozan, besoak euren eskopeta kañoyetan ezañita eukezalarik, alboko egitxo bateko bee aldean eizea usmaka ebiltzan txakur eder biri begira-begira.

— Osabea — egin eban Mateo'k — «Txurik» eta «Azkar» ek erbiaren aztafena galdu egin dabelakoa daukat. Onezkero berandutxo bere bada ta, berori ez dago ordu onetan kanpoan ibilteko moduan, eta etxerako bidea artu bear gendukela uste dot.

— Zuzen zagoz — erantzun eutsan abadeak, Gaur bide andiak ez doguz egin, baña alan eta guzti bere, gorputza ebainduta daukodala susmetan dot. Mateo, onezkero nireak egin dau, txapon bat bere ez dot balio. Agureak eizan ibilteari laga egin bear dautsagu onezkero.

Osaba-lobak eiza-izkiluak lepo gañean artu, ta munatik beerantza egiten asi ziran txakuferi ots eginda gero. Txakufen zaunka-otsak alboko gaztañadian entzuten ziran; bide zabalaren alderdi bietara zabaltzen zan gaztañadi eder-eder aretan.

Mateo aurfetik yoyan, eta ibaferantza egiten eban bidea alde batera itxi, ta Etxe-Edeña'rako bidea artu eban uste-uste barik beronek.

—¿Zer bai ¿Etxe-Edeñ'a'ra goaz ala?—esan eban don Jose'k.

—Bai, osabea. Antxe yañiko gara apurtxo baten, eta ur pizka bat edango dogu, egafiz eñetan nago ta.

Abade jaunak iribañetxo bat atara eban ezpan artean, eta auxe esan eutsan bere lobeari:

—Tira, tira, Mateo, zuk mundu bi ikusi izan dozuz; baña olan eta guzti bere, ez dozu ondiño zure biotzaren leratasunak zelan estaldu bear dozuzan ikasi.

—¿Zer dala ta esaten daust ori ene osabea? -egin eban Mateo'k bere arpegiko azala zerbait goñituten yakon bitartean.

—Nik ez dodalako uste, Martin'enean, muna loratsu ta bedartsu onetan baño leku oberik aurkitu al izango dogunik gure gorputzeri bear daben atsedena aukeratu al izateko, ta ezta ta, emen txitian-pitian eta edozein lekutatik urteten daben ura baño beste ur obeagorik an topau geinkeanik bere.

—Bai, baña emen...

—Bai, zuzen zagoz—esan eban abade jaunak iribañe artean—emen ez dago Etxe-Edeñ'a'n dagon Eñebeka gaztea, Eliezer'eri zula luzatuteko.

—¿Ene, osabea!...

—Tira, noiz edo noiz autortu egizu. yakin bear izango dan gauzea da ta, Yone ikusteafen yoaten zarala zu egunero Etxe-Edeñ'a'ra. ¿Eta badauko ofek zer ikusirik ala? Bera neskatiña ona da, ta zuk daroazuzan asmoak bide onekoak dira aurki.

—Ara ba, osabea, orain artean ez dautso ezer bere esan, baña beroñen susmo ofek artezak dira.

—Agureak uñin-uñinetik bere, susmetan dogu gauzea.

—Marti'en alabea maite-maite dot eta berak ni bere maite nauala uste dot. Parkatu beist orain artean isilik euki baldin ba dot nire biotzeko maitetasunaren bañi.

—Ez, ene semea, niretzako ez da egon orain artean esku-

tauta maitetasun ori; zuk zure biozkadak estaldu al izateko gaiztakeririk ez daukazu ta. Baña ¿zegaitik ez dautsazuz zure asmo zuzen ořek Martin'eri eta Mari'ri azaltzen, eta batez bere, aren alabeari?

— Ba eurak ain zintzoak eta leyalak diralarik, neure biotzak darabilezan maitetasun oneik eurei atzaldu ezkeror, ezetza emongo daustelakoaren bildur nazalako... Ni aberatsa naz, osabea, ta eurak landerak.

— Ořegaitik ez da ardura, gixona; ez egizuz eragozpen ořekaitik zure asmoak luzaroagoan estaldu. Zuk zure aberastasunakaz egiten dozuna egiten danean, ¿gauza okeřa ete da ba, aberatsa izatea?

— Ez, osabea, baña... denpora gitxi bařu eurak izango dira ni gaur nazan baño aberatsagoak eta orduan...

— Orduan... eurak ez; eurak ořelango gauza bat esateko zuzenegiak dira ta, baña esango dabe bear bada, min gaiztoa, daukenen batzuk, zu diruaren atzean zabiltzala.

— Zuzen dago, ene osabea. Ez yat niri orain artean ořelangorik burura etoři.

Abade jauna eta bere loba Mateo auřera ta auřera yoyazan Etxe-Edeřa'rako bidean.

Martin, bere andrea ta onen seme-alabak artayořan ziar-duen etxearen oste aldeko solo baten.

— ¿Ze baři, Martin?—egin eutsan abadeak etxejaunari.

— Ez dago bafirik ba, don Jose jauna—erantzun eutsan baseřitarak—. Gaur izan da Inaki Bilbo aldetik, eta Ameriketako kořeoa artean etořita egon danařen, ez da guretzako kartarik izan. Beraz, itxaropen guztiak galduta daukaguz arazo ořetan.

— ¿Zelan egongo dira itxaropenak galduta ba?—gañeratu eban Mateo'k—Aiko-maikoetan ibili barik zirt edo zart egin bear da beingo baten, eta arazo aztun au bein betiko atundu.

—¿Eta guk zer egin geinke ba? Yauransia guri emoteko agindua artu ehenak gorde dagiezala ordu onean ogeta bost mila ogerlekook, eta on egin dagioela. Gu, gure landertasunagaz ondo pozik geldituko gara beintzat.

—Zuzen dago egon bere, aita - esan eben bateratsu Inaki'k eta Yone'k.

— Nik bere, alantxe uste dot— gañeratu eban Mari'k.

— Au ezin leiteke esatea erakutsi barik baketan yasan— egin eban Batxi'k, eta eskuetan eukan atxurá luñera amorú biziz yaurtirik, beronegaz arto landara batzuk erdi-erditik ausi egin zituan.

— ¡Oker oril—egin eban Mari'k— ¡Zu langoak izango gara guztiok! ¡Dirua baño beste Jsungoiko'rik ez daukazu onen antzekoak izango gara, ene semea! ¡Zeken orék! ¡Zekenkeriak galtzen ba zaitu zu! ¡Zekenkeriak yausi eragingo zaitu, ta baitegiratu!...

— Tira, Mari, tira - egin eutsan abade jaunak bakeak egiteko asmoarekin— itxiozu, oraingoan ez dauko ainbeste erú euki bere ta. Mejiko'ra bafiro idaztea alpefikakoa dala ikusten dot; angoak nire ustez ez dabiltz asmo on-onarekin eta; baña, au dala ta, itxasoz beste aldera batonbategin egin bear izango dau; diru orékaz zer ikusi daukonen batek. Martin'ek urte askotxo bere badaukoz eta, ezin egin izango dau alango osterá luzea; Batxi'k bafiz ez dauko eskolarik.

— Berea da erua - esan eban Mari'k—guk egin izan doguz alegin guztiak eskolea irakasteko, baña alan eta guzti bere, berak A E I O U bere ez dau ikasi. ¡Ez dauko onetan bere arabearen antzik! Koitada onek ez dau izan beste maisurik Inaki baño, ta oraintxe alegindu da berau eskolea ikasten. Ikasten asi ta beste barik egiten ditu zifibiño apain eta guztiz ikuskafiak.

—¡Boo! esan eban Batxi'k—. Ori, don Mateo'ren aŕean eskolarik ez dakiala esaten lotsa dalako da.

—Yonen arpegiko margoak bizitu egin zirean, eta abade jaunak bere lobeari begirada maitekoŕa zuzendu eutsan.

—Ondo egiten dau—gañeratu eban Mari'k. Ez, zeu langoa izango da, iñoiz ez dozu gura izan...

—Tira, Mari, naikoa da. Ori onezkero aitzuta dago—esan eban abade jaunak—. Ta zu Iñaki, ¿gertu al zagoz itxaso zabaletan sartzeko?

—Abade jauna, nire gurasoak nai baldin badabe, munduaren azkenearño yoateko bere gertu nago...

—¡Ene, don Jose jauna!—ots egin eban ama samurak—. ¡Nire biotzeko seme maitea itxaso asaratu ofetan sartu!

—Mari zuzen dago—gañeratu eban Martin'ek—; itxi gizonari beya dabilan lekutik ibilten.

—¡Ez zaiteze koldarak eta odol bakoak izan, Jaungoikoaren!—esan eban Mateo'k. Itxasoan ariskuak baldin badira ¿ez ete dira arisku goŕiak legoŕean bere? Jaungoikoa'k lake-tzen daben arte ez da iñor bere itoten. Eta Jaungoikoa'k nai izan ezkeru bariz, katilokada bat ur naikoa da gizona itoteko. Nik iñoiz entzunda daukot gizon bildurti bateri yazo yakon au: Gizon bildurti bat bizi ei zan aldikada baten, eta itota il bear zalakoaren ikareak guztiz kikilduta eukan. Ez eban etxetik iñora bere urtetan, eta azkenean etxe baruan garbi-ontzi baten eukan uretan itota aurkitu ei eben. ¿Ez dozue bein bere ipuin au entzun?

—Zuzen dago, Mateo jauna—egin eban Iñaki'k—. Entzun abestitxo onek diñoana:

Eriotzaren bildur eroak,
Ez daust bapere aultzen gogoa;
Jaungoikoa'ren agindu barik
Aren altzoan iñor ez doa.

— Tira, aita, beroŕek nai baldin badau, aida baten yoango naz Ameriketara, ta baita, egundoko ariñen atzera etofi bere, ogeta bost mila ogerlekokaz; emen ainbeste beartsu goseak ilten dagozan bitartean, an gure diruokaz alagalan bizi diran maltzur arek gure lepotik baŕe egiten ari dirala yakiteak, baŕu guztia irakiten nauka ta.

— Zuzen zagoz egon bere, ene semea—esan eban Martin' ek—Mari, ¿ta zuk zer diñozu ba?

— Nik ¿zer esan neinke? Zuk ebasten dozuna ontzat artuko dot... Jaungoikoa'k eta Karmengo Ama Birgiñeak yebon dagiela nere biotzeko seme kutun au

— Tira, ebatsita dago—egin eban abade jaunak—Ameriketara osterea egiteko bear diran zer guztiak gertau, ta beingo baten urten dagiala arantza Iñaki zoliak.

Andik zortzi egun baŕu urten eban urten bere Iñaki'k Amerika alderantza, Bilbo'n ontziratu, ta, aldean bear zituan agiri guztiak eroazala, ta baita, abade jaunak eta don Mateok egin eutsezan oafak gogoan ondo arturik. Osterea bear zan legez egiteko dirua bere, onek emon eutsen.

IV

Inaki Ameriketara urten eta andik ile batzuetara, Etxe-Edeñako lagunak, mai baten inguruan yesarita egozan, moroki ontzikada bat aurrean ebela, gosaltzen.

Baseñitar leyal eta on aren aurpegietan naigabearen loratza nabaitzen zan; Yone'k guztiz galduta eukan bere matraletako margo gorria, Mari ta Martin, atsotu ta aguretuta aurkitzen ziran oso, ta, etxeko guztiak itun eta oldoztun agiri ziran.

— Ene alabea — esan eutsan Mari'k neskatila gazteari — zer dala ta ez dozu yaten?

— Yaten dot, amatxo, yaten dot.

— Ez dozu arean esnerik artu.

— Ez daukat gogorik, amatxo.

— Tira ba, ene alabatxo, yateko gogorik ez dagonean, yatekoa osakaitzat artu, ta begiak itxita yan egin bear da derigoñean; gogo barik bere iruntsi. Yaten ez dabenak bada-kizu zer daukan atzetik, yan barik ezin leiteke inor bizi. Baña, zer dozu, ene alabea, ain itun eta yateko gogo barik ibilteko?

— Alpeñik itanduten dautsazu — esan eban Martin'ek — Mateo gaizorik dago bai, ta bera bere gaizotu egingo yaku azkenean ibili ta ibili.

— ¡Eta benetan gaizotuko yaku, ta il bere egingo yaku oñetara yaraituten baldin badau! ¡Tira, ene alabea, yan egizu; ara zein gozoa dagon esnea! Nai baldin badozu arautza pare bat prijidu, ta ekañiko dautzudaz.

— ¡Ez daukot baña arean bere gogorik, ama!

— Baña, ene alaba kuntuna, Jaungoikoa guztiz Altsua da, ta Mateo, Aren laguntasunagaz, beingo-beingoan osatu, ta laster eskonduko zaree elkarregaz, eta gaurko samintasun

eta ituntasun guztiak bein ta betiko amaituko dira orduan.

— ¡Ai, ene amatxo maitea! ¡Mateo ilten baldin bada, ni bere aren atzean ilgo naz aurki!

— ¡Mateo ilgo dalakoa daukazu! Ez egizu ofelango tentelkeririk esan bere egin, osagilearen eritxiz onezkero oberantza doa ta. ¡Zer ba! Izkilu bategaz eizan egiten yoan, eta oartu barik izkiluari tiroak urten, eta gaizki zaurituta asko ta asko ikusi izan ditugu orain artean bere, ta gero ederto, guztiz ederto osatu egin diranak. Egia esateko, lenengotan ez genduan uste onean urtengo ebanik; baña Jaungoikoa'ri ta Karmen'go Ama maitagariari eskerak, onezkero ez dago Mateo'n osasunagaz zetan artegatu.

— ¡Au bere andia da gero!— egin eban Batxi'k, eskuetan eukan kolarea mai gañera amoru biziz yaurtita gero. — ¡Beti indianoaren kontuekaz zabiltze! ¡Ez daukozuez miñean indianoaren ipuñak baño! ¡Bereun mila txerenek eurekin batean eroango al dabe!...

— Batxi— egin eutsan Martin'ek —, ez zenduke zuk indianoaren izena aitatu bear, berari ongi naya agertuteko baño.

— ¡Ongi naya! ¿Ezer emoten dauku berak guri ala?...

— Guk merezi dogun baño geyago bere emoten dauku; bear dogun gaztia ez dauku inoiz bere ukatu berak.

— ¡Zeken uts-utsa da bera ta...

— ¡Batxi!— egin eutsen danok bateratsu sumiñez beterik.

— ¡Diruz aborano beterik egon, eta gu emen bear ta bear daragoyogula ikusi, ta ezertxo bere emoten ez daukun ofek!... ¡Izkiluari uste-uste barik tiroak urten, eta alboan yo beaŕean buru-buruan yo baldin baleu ta garaun guztiak eguzkitara atara!

— ¡Isildu zaitez, aŕen, maltzur ori, alango ori!— egin eben danak batera biotzeko sumiña azalera agertu barik ezin gorderik.



Izugarizko ondameudiak erabili zitnan ni Mejiko'rantza
etorteko aukeratu neban itsasontziak

—Ez naz isilduko.

—Zuk ekañiko dozu azkenean gure galzoria; zure maltzurkeriak ondatuko gaitue—esan eban Mari'k. Zure anayea gure artetik itxaso zabaletatik ufindu zan agunetik geyago, ez dauskuzu egun baten bere baketan itxi. ¡Ene biotzeko semea! ¡Bera gure artean balego oba izango genduke uñean!

Eta Mari koitadeak negariari emon eutsan; Yone'n begiak bere, negar malkoz edo anpuluz bete ziran, eta Martin bake-tsuari bere, burua bular gañera makurtuta, bere espanetatik berbatxo bakar bat atara barik, begiok negar anpuluz busti yakozan.

¡Zori gaiztokoa bere gurasoeri negar anpulu bakar bat atara eragiten dautsan seme boitz gogorëkoal

Gosaltzeari itxi egin eutsen, ondoñikaren ontzikadea morokilez beterik egoanaren.

Biotz naigabeak yateko gogo guztia kendu eutsen, eta euren eskuetatik kolarak yausi eragin.

—Kereiza arbolan ondoan agertu zan gizon batek, ots egiten ebala esan eban—¡Martin! ¡Martin!

Martin'ek leyo batetik erantzun eutsan.

—¡Bafirik bai aldago ba, Mikel?

—¡Bafi onak benetan! Atzo, saran batzuk saltzen izan nintzan Bilbo'n, eta zuentzako Indietatik idazki edo karta au emon eusten. Bart berandutxo bere etofi nintzan eta, ezin izan neban berau zueri ekarten onano eldu.

Martin, bere andrea ta semeak an yoan ziran ariniketa baten Mikel'egana, ta onek, Martin'eri karteaz luzatu eutsan.

Martin'ek izugarizko deadar alai eta pozkor bat yaurti eban idazki azala begiz yo ebanean. ¡Bere seme Inaki'ren eskutikoa zan idazki aua!

Mari'k afapalada baten kendu eutsan bere gizonari idazkia

eskuetatik eta, gañeko azala aietaz eta urduritasunez beterik bein eta bafiz irakufi egin eban, negar anpuluh busti ta mosuka erabilten eban bitartean, eta Yone'k bardin egin eban gero, bere amari idazkia defigoíean kendurik,

Eta ¿zelan ez eben leyatsu ta maitekiro laztanduko semearen, eta nebearen eskutik etofan papel zati aura, ain yoran andiz ainbeste denporan itxaroten eben papel zati aura, ta beraren itxaropenak amaika negar gafatz eragin eutsena?

Batxi maltzufak bakañik erakusten eban sorgoía, bere guraso ta añabeari ordu aretan ain leya andia emoten eutsen idazki aren aúean.

—Baña, ondiñokañen ez dakizue gure anayeak yaraunsia bere eskuetara ekañi al izan daben ala ez, eta ¿zetarako edo zeri datoz zarata ta pozaldi ofek?—esan eban Batxi'k.

Bai, Batxi biotz txarekoa zan, bere aítak, sañi esaten eban legez. ¡Bere anayea bizi edo il zan yakiteak ez eutsan bapere ardurarik emoten! ¡Bere guraso ta añabearen poza ta alaitasunaren zioa ulertu al izateko, Ameriketan egoan anayea guztiz aberastuta egoala yakin bear eban lenengo! Bera aberatsa ezpaldin bazan ¿zer ardura eutsan berari bere anayearen biziagaitik?

Batzuen eta besteen esku artean ibilita gero, azkenean, lortu eban Martin'ek bere semearen karteá beregandutea, eta biotza taupadaka ebilkiola, zabaldu egin eban.

Ona karteak zer iñoan:

«Mejiko'tik, eta abar.

Ene guraso ta anai-añeba maite-maiteak: Eurokandik al-dendu nintzan ezkerroztik, zoritxaña izan da nire lagun eta bidekide alde guztietatik.

Itxaso zabal oretan izugarizko ondamendiak erabili zituan ni Mejiko'rantza etorteko aukeratu neban itxansontziak. Zeru ta itxaso artean zori ta naigabe gogorak yasanda gero, ta Mejiko'ko itxas kolkoa arapatu gendualako, gure samintasun guztien azkenera eldu gintzazala uste izan genduanean, Jaungoikoa'k ondiñokañen beste naigabe estuago batzuen bidez aztertu nai izan eban gure eroapena. Itxasoko olatuak legoréko mendi yagien antza arturik, indar izugariz igituten asi zirean; alderdi guztietako aizeak bultz egiten eutsen bildurkiro gure ontziari; zerua, odei baltzez ilundu zan, trumoyaren ots ikaragarria entzun genduan, eta tximista izukor batek ausi zituan gure ontziaren masta guztiak. Ekaitzari aurré emon nairik ibili gintzazan luzarotxoan bizirik urtengo genduan itxaropen guztiak ia galduta geunkazala, ta azkenez, birindu egin yakun ontzia, ta nire ontzikiderik geyenak antxe bertan aurkitu eben betiko atsedena, itxaso zabalaren ondar bildurgafietan.

Lipar atantxe, Jaungoikoa'ren, eta nire amatxo maiteak ontziratu nintzan egunean lepotik ezañi eustan gutunean ikusten neban Karmen'go Ama Donearen izenak, etorri ziran nire adimènera, ta, nire mingañak agin artean aitatu ebazan maitasunez beterik izen bi orek. Au egin nebaneko, uren gañetik ikusi neban ol zati bateri oratu neutsan indar guztiarekin. Ol aren gañean itxas baztaferañe eldu al izan neban; baña nire indařak aultzen edo makalduten asi zirean, eta ekaitza gerorago ta gogofagoa zala iruditzen yatan; itxas olatuak trumoyaren antzeko ofoak egiten ebezalarik ondartzaren atxen artean apurtzen ziran edufez beteriko mendi afoak bailitzazan. Munduari nire azken agufa emoteko gertu nintzan, bertan izten nituan guraso ta anai afeba maiteen gogorapenak nire adimen osoa tamalez ilunduten eben bitartean, eta onetan, ara non

ikusten dodan txalupa txiki bat niganantza etorten, bere baruan itxas ertzeko biztanle batzuk etozalarik.

Txalupa aretan etozan lagunak, nik izan nituan ariskuak goitu bear izan zituen gizon biotz samurdu arek, euren bizia galtzeko zorian etofi ziran neugana, itxaso asaratuaren ortzetatik neure bizia gaizkatuteko asmoz. Atzenian imini neban ona mundu bariaren lurrean, baña jzelan urten neban legofera, ene Jaungoiko laztana! Zutunik egoteko gauza ez nintzala; eskuak odolez beterik neukazala eta, egin nebazan indar eta alegiñen bidez besoetako azur guztiak euren lekue-tatik urtenda neukazala.

Txalupako lagun on arek ol eta abar batzuekin oe antzeko zer bat egin eusten eta antxe yari ninduen euren efiskara eroateko. Efiska aretan aurkitu neban benetako gaizotegia; bertoko biztanleak egin eustezan ardurak eta osakayakaz zuzpertz nintzan, ta neure indararak arean gogortu yatazaneean maitekiro eskartu nebazan, eta betiko agur egin neutsen, euren an itxi bearak emoten eustan naigabea gorde eziñik, negar ugariak egin nebazala.

Uri andi onetara eldu ta beingoan nire osabearen diruak artu zituenekana aurkeztu nintzan eta ez neuke nai, yazo yatanagaz zuen biotzak sumindu; baña ez ninduen gogo onagaz artu. ¡Guzurtitzat bota ninduen, gogorkeriz artu, ta nire lepotik inon diranak esan zituen bapere efuki barik!

Baña ondiñokañen gizonen zuzentasunean itxaropen apuñen bat badaukat, eta Jaungoikoaren arteztasunean bariz, areago. Goiko Jaunaren arteztasunak ez gaitu ezelan bere utziko. Nire itxaropen zati bat zuek bere izango dozue aurki, ta ni ondiño bizi nazala yakiñik, baketu beite ta poztu zuen biotz ori, emen nago ni ba, ia guztion zoriona lortuten dodan lanari ekiteko gertu ta.

Don Mateo'n lagun guztiekana aurkeztu naz, eta danok dagoz niri laguntasuna egiteko gertu, batez bere, gueñestar bat; onek, bere semea banintzake bere, ez ninduan obeto artuko. Semetzat artu nau bete-betea gure efitar onek. Ez dot nire lan au beingo beingoan burutu al izango, dirua esku artean daukenak su ta gar ekingo dautse nik egingo ditudan garbitasun guztiak alpeñik galtzen; emen badagoz ba, or dagozan legez, oñelango beañak egin al izateko bideak eta.

Iñaki'ren ustea don Mateo ta bere afebea alkañekin ez-konduta egozan afezkero, ta bere kartan, abadeakin, Mari Antoni'kin eta Mikel otzaradunakin gomutaten zan, eta baita beste auzokide batzuekin bere, eta idazkiaren oñean eskatzen eutsan bere amatxori Karmen'go Ama Doneari bere alde asko ta asko eñegutu egion.

Ondo ekian Iñaki'k bere amak zelango maitasuna ta dedua eutsan Karmen'go Ama Birjiñeari eta.

—¡Ene biotzeko seme laztana!— egin eban Mari'k bere gizonak karte irakufi ta beingoan—. ¡Zelango añisku artean ibili izan dan nire biotzeko kutuna! Baña ibili ta ibili Ama Birjiñeak atara dau añisku goñi guztien artetik...

—¡Bai, ta zetarako!—esan eban Batxi gaiztoak agin artean, aurfcan egozan guztien biotzetara sumiña ta naigabea eroanik.

—¡Batxi!—esan eutsan Martin'ek bizi-biziro, bere aurpegi baketsuan iñoiz ikusi ez zan lango bizitasunakin—. Ez dira oñek, ene semea, zure gurasoak irakatsi ta emon dautzuezan leratasunak!

—¡Gure eñukafiak? egin eban Mari'k negañari emoten eutsala—. ¡Onexek galduko gaitu, eta bera bere, baitegi ilun baten ondatuko da azkenean!

V

Indianoak ondiñokafen, eizan ibili zala artu zituan zauri ikaragariak guztiz osatu barik eukazan, eta oeratuta egoan. Batxi gaiztoa safi yoaten zan ba, bera ikusten, etxeakoak atara-ko beren-beregi bidalduta.

Etxekoentzako bafiz, egunean baño egunean ayuri latza-goia erakusten eban mutil gaizto onek. Bere gurasoak, Mari'k eta Martin'ek, naigabe ta neke saminak iruntsi bear izaten zituen beronen ayuri ofekin, eta guztiz makaldu ta zaartuta agiri zirean.

Abadeanean oster, beste gizon bat zirudian Batxi'k; abade jauna ta bere etxe-ko lagun guztiak ikeratuta egozan mutil aren izakeran nabaitzen eben aldakuntza andia ikusita, eta Mari Antoni'k ezekian beroneguz zer egin bere; a'astietan, askari ederak gertetan eutsazan, eta etxe-ko barukotasun guztiak erakutsi bere bai. Oso samurkiro artzen eban mutila, ondu zalakoan.

Bizkai'ko lur osoa ta batez bere Enkartaziñoetakoa aldi-kada baten odolduta erabili eben Oñaz eta Ganboataren den-poretako Etxe-To're bat egoan e'ri aretan, Jara izenetik eza-utzen zana, eta eguzkiaren azken izpiak Etxe-To're ofen ormak argituten ebezan a'asti baten, basetxearen inguruan egoan berezitxoan'ke moltso andiak ikusten zirean, eta bertan ikaz-kiñak lanean ebiltzanaren ezaugarri ziran ke moltso onek.

Izan bere, onetariko ikazkin batek afaria egiten inarduan, eta lapikoa zainduteko zeregiñetan eragoyon; beste iru edo lau gizonek, aregandik urin barik, egurak txikituten ziarduen.

Berezitxoaren goi aldean txola bat ikusten zan, iru eguraz egiña, eta iraz eta bedaréz estaldua.

Aretariko ikazkin bat txola baruan sartu zan. Beronen aurretxoan bai amatauko ez amatauko egoan sua bizkortu eban, eta suaren ganean ezafita eukan burdiñezko lapikoari irakin erazo eutsan, baruan eukazan babak egosi eitezan. Gero, arto uruna, ura eta gatza aspil batera botarik, oreka egiten asi zan burdiñezko agalau bat sutan berotuten zan bitartean. Orea egin ebanean, opil txiki batzuk biribildu zituan eskuagaz, eta burdiñezko agalauan ere zituan. Zeregin guzti oneik amaituta gero, yagi zan, eta esku biak tururu gizan aboan yafirik, arnasa beteagaz ots egin eban:

—¡Aaaaaa!

Bere lagunak arek egin eban deadar antzeko bat eginik erantzun eutsen berari ufinetik, eta euren aizkorak bereziko areitz enbofetan tinkaturik txabolarantza zuzendu ziran.

Euren afari arina eginda gero, ta bakotzak bere pipakadea amaitu ondoren, an egozan ikazkinak zer egin ez ekiela; baina txabola aurretik ez ziran inora bere igituten, txabola atean yezafita egozan.

Gaba ilunduten asi zan.

Ikazkinak isil-misilka ziarduen alkarekin izketan, eta urduritasun andia nabaitzen zan euren artean.

Bereziaren azpi edo bee aldean gizon bat agertu zan alango baten, eta arek bere, txabolarako bidea artu eban.

Gizona eurenkana etofala ikusirik, poz andia artu eben ikazkinak.

—Tirozue—esan eban etorpari zan gizon arek—ez daigun astirik galdu; nik beingo baten biurtu bear izango dot etxera, nire faltarik asmau ez dagien eta.

—Ia ba, goazen—erantzun eben ikazkinak.

—Izkilurik badakazue?—itandu eban arako gizon arek.

—Ez, guk ez dakagu izkilurik.

—Or konpon; nik pistola bi ta aizto bat badakadaz beintzat eta.

—Gu ostuten goaz, baña ez iñor ilten.

—Bakotxak berak nai dabena egin dagiala-esan eban izkildun gizon arek—baña jex, daigun astirik galdu! Bidean egingo dogu berba, ta zelan sartu ta etxe baruan zer egin bear dogun yakin dagizuen, argitasun guztiak egingo dautzuedaz.

Egur-ikatz bustia eskuetan artu, ta onegaz baltzitu ebezan arpegiak lapurétan yoyazan gizon arek, eta berezitik ofetara urten eben.

—Eta Txomin, jzer dala ta ez dator gugaz ba?—itandu eban ondiño nor dan ez dakigun gizon arek, len lapikoa gorde-tan ikusi dogun gizon aregaitik, afalduta beingoan bere pipea biztu, eta atzera bere lekura bigurtu zan gizon aregaitik.

—Lapikoa zainduten gelditu da —erantzun eutsoen ikazkiñak— eta batonbat or gelditutea ondo etofiko yaku izan bere. Gañera, emen gelditzen danak ez gaitu gitxi lagunduko gure arazo onetan.

—jZelan ba?

—Abestuten ekinaz.

—Eta ofegaz jzer ba?

—jOfegaz zer ba, diñozu? Ofetara, Etxe-Edefa'ko lagunak eta Kastro aldetik goizaldean datoza ogiduniak abestiak entzun ezkeru, ikazkiñak berezian dagozala uste izango dabe.

—jBuru argia daukozue gero!

—Orain diru asko aukiteko alegiñak egin daiguzan ba.

Andik ordu erdira edo, gañatz entzuten ziran ikazkin baten abestiak arako berezi aretan.

Bere mando gañean beste lagun batzuk legez yañita etofan Gueñes'eko Kazinta critxon ogindunak, bere bidekide-eri auxc esan eutsen:

—¡Txomin zorioneko ořek dauko umorea, gazteak! Uře, txindořaren gizan beti abeska ekiten dautsa gizon ořek.

— Zozoak beleari buru-beltz — egin eban atariko ogidun batek — zeu bere ez zara makala ořetan, itsu batek bařo kanta geyago dakizuz eta. Asko da gaur zu ain isilik etortea.

— Abadearenean, eta Etxe-Edeřa'ko Martiřenean yazoten diran negargarizko gauzak buruan sartuta daukodaz bai, eta ez daukat kantetan etorteko gogorik. Bařu guztia ilunduta daroat.

— Zuzen zagoz, edozeřen gogoa ilundutekoa da izan bere, indianoaren eta Etxe-Edeřa'koen ezbeařak kontuan artu ezkeru. Mari ta Martin seme barik geldituko dira oraintxe, ziur-ziur.

— ¡Inaki gizajoa! — esan eban Kazinta'k negařari emonaz — ¡Zelango eriotza samingařia eroan bear izan daben aurki, itxaso asařatu donga ořetan! Bizi nazan artean negar ta negar ekingo dautsat mutil zindo aren eriotzea dala ta. Nire bulařetatik artu eban lenengoz titie, eta seme bateri bařo maitasun andiagoo cutsan nire biotzak berořeri. ¡Eta Mari koitadea!... Seme ořen eriotzeak kendu bear dautso berari bizia.

Ogidunak isil eta itun euren bideari yařai yoyazan, eta bitartean, Txomin'ek, abeska eragoyon alboko berezian.

Gueřes eřiko abadearen etxea intxausti baten ondoan egoan, eta beste etxeekandik arean aldendurik, leku bakar baten. Ařizko etxe galanta ta edeřa zan, jauregi baten itxurakoa ta bere ate gaņean arma-aři dotorea eukan. Etxearen egal baten bařiz, eguzki-erlojua agiri zan. Onetariko erlojuak Bizkai guztian ikusten dira, baņa Enkartaziņo alde onetan batez bere, ugari dagoz ondiņokafen.

Eři bedeinkatu onetan aberatsak eta beartsuak goiz-goizetik yagiteko oiturea dauke, ta gaubeko lenengo orductan isiltasun eta bake andia nabaitzen da, lagun guztiak lo egoten diralako ordu ořetan.

Lenengo loa izaten da izan bere gozoena, ta ordu órétan ez dira geyenetan kanpoko zaratak ondo entzuten.

Abade jauna lo egoan, eta Mari Antoni bere bai. Abadearenean indianoa bakarik egoan itxarrik ordu aretan, gorputz baruko beroak ez eutsan loak artzen izten eta.

Txakurak zaunka asi ziran gogor.

—¡Osaba jauna!—esan eutsan Mateo'k, bere gela ondoan egoan beste baten lo aurkitzen zan abade jaunari.

Abade jaunak ez eutsan erantzun lenengotan, lo gozo-gozotan egoan eta.

Txakurak zaunka ta zaunka gerorago ta garatzago eragoyoen.

—¡Osaba jauna! ¡Osaba jauna!—egin eban bafiro Mateo'k.

Azkenean, abade jaunak erantzun egin eutsan, eta ona Mateo'k berari esan eutsana:

—«Txurik» eta «Azkar'ek» zaunka gogor daragoyoe, eta laba ganeko taletuen, zarata batzuk entzuten dodaz.

—Aizeak eraginda igituko dira aurki, telak, eta txakurak, arek ataraten daben zarateari zaunka ekingo dautse.

Osaba-lobak isildu egin ziran.

«Txuri'k» ta «Azkar'ek» zaunka ta zaunka eragoyoen eten barik.

—Osabea—, esan eban onetan Mateo'k—labearen taletu ganetik esku-eskura dagon yatokiko leyoan zarata itzelak entzuten ditut eta lagunen batek kanpo aldetik indarka daragoyola begitantzen yat.

—¡Ez zaitez bildurtia izan, gizona!—erantzun eutsan abadeak—aizearen zaratea da ta, lo egizu!

—Ikusiko dogu ba—esan eban Mateo'k.

Eta makal egoan afen, oetik yagi, ta zarata andirik egin barik, bere lo gelako leyoa zabaldu egin eban; baña ezin izan

eban ezer entzun ez ikusi, kanpoko aizeak ata iluntasunak ez eutsen izten izan eta. Onenbestez leyoa izi, ta atzera oeratu zan.

«Txuri'k» eta «Azkar'ek» geroago ta zaunka andiangoak egiten ebezan.

Mateo'k ondo baño obeto entzunten zituan ondiñokaíen labearen taletuko zaratak, eta yatokiko leyoa norbaitek igituten ebala zirudion.

—Zaratok nondik datozan ikusi nai dot—egin eban.

Eta izkilua, eskopetea, eskuetan arturik, an yoan zan yatokiko leyo aufera. Yatokian oriozko argitxo bat egoan, Mari Antoni'k bertan imiñita eukana.

Mateo leyo ondora uferatu zanean, berau otoz-otoan eta indaíez zabaldu, ta gizon bat agertu zan bertan.

Indianoak erabili nai izan eban izkilua, baña ez eban astirik izan; eskopetea zatituta yausi yakon eskuetatik lufera lapuñak kanpo aldetik yaurti eutsan tiroATEGAZ, birin-birin eginda.

Lapuñá bat-batera sartu zan etxe báuan, eta bere atzetik heste iru gizon bere bai. Oratu eutsoen Mateo gizajoari, lufera yaurti, ta aboa surzapiATEGAZ estaldurik, eskuak eta oñak gogor-gogor lotu eutsoezan.

Gizon gaizkin arek abadearen lotokira zuzendu ziran gero, eta andik Mari Antoni'renera, ta Mateo'ri egin eutsoena egin eutsen oneri bere.

Gero etxean aurkitu eben diru guztia, ta diruagaz batera idoro al izan zituen bitxi ta baliódun gauza oro arapatu zituen Ederto ezautzen eben gizon arek abandearen etxea, ta esku-tuen egozan gauza guzti-guztiak bere, topau ebezan eurak bi-latuteko zer andirik egiten ibili barik. Gero beingo-beingoan ate nagositik urten eben, sartu ziran leyoetik ezin izan eben egin, gauza asko aldean eroyezalako, ta iges egin eben kanpora.

Baña Gueñes'ko lagunak batzuk lapuak yaurtiriko tiroak egin eban zaratea oarturik, an agertu ziran izkiluekaz intxausti inguruan, lapuak abandarenetik urtetan eragoyoen lipar atantxe,

—¡Geldi or!—ots egin autsen didarka.

Baña lapuak intxaustiko arbolen artetik, eta iluntasunak atarako lagunduta, ostondut egin ziran, eta igesari emon eutsen.

Gueñes'tarak euren izkiluak erabili zituen, eta aretariko lapur bat zaurituta yausi zan, aldean gauzarik gitxien eroyana atan bere.

Besteak, Kadagua erekearen beste aldera igaro ziran, eta iluntasunak lagunduta, bereziko gaztañadi artean ostondut ziran.

VI

Aufeko atal ofetan aitaturiko yazoerak igazita, andik sei-gaíen ilabetera, abade jauna ta bere loba Mateo aásti baten etxetik urten, eta ofa non etozan Etxe-Edeña'rako aldatzetik gorantza astiro-astiro.

Aldikada baten, bide ofetatik gorantza etorten ziranetan, eskopeta bana erooten eban bakotxak lepo gañetik dingilizke; baña oraingoan ez, oraingoan ez ekaíen eskopetarik, baña bai esku artean makila lodi ta sendo-sendo batzuk.

Onetariko makila gogor bat esku artean artu ezik, Mateo'k batez bere, ezin izango leuke oraingoan aldatzaz gora bide luzerik egin luíera yausteko aístu barik.

Abade jauna, len ain mardul eta gordin ezautu genduan abade sendo ta osasuntsua; sagaía lango margo edo kolore gofizkaduna; bere espan artean íñi baíea beti agertzen ebana, ez da gaur, lengoaren itxurakoa. Uleak guztiz urdinduta agiri yakoz; mosuko azala oso zimurtua ta zurbil-zurbila, ta baíe-neko ituntasuna, bere itxura guztian, eta baita berba egikeran bere, nabaitzen yako. ¡Amaika samintasun eta naigabezko ordu lafi yasan izan ditu aurki abade jaun onek, bere izakera guztian ofelango aldakuntza negargaía nabaitzeko!

Mateo baíz, ez dirudi lengo gazte masala; arpegiko margo orizkea, eta bere gorputz guztian oartzen dan makaltasuna, ikeragaíak dira! Bulaíeko gaizoz yota, gure ondoan safi askotan ikusten ditugun mutil gazte zurbil eta makaíen antza artu dau sei ilabete onetan Mateo'k bere; gente guztiak euren ondotik igeska egiten daben mutil gaizo makar ofen antz izugafia.

Abade gizajoak, berak bear dau íñoren laguntasuna aldatz

pike aretatik gorantza egiteko; baña bere lobeia bera baño makarago ta makalago agiri dalako, berak eskintzen dautso oneri beronen laguntasuna, bide latza ta luzea arinago ta erosoago egin dayan. Onelangoak izaten dira izan bere Jaungoiko Altsuaren otsein zindoak, euren gorputzeko makaltasun guztieri uko egin, eta lagun urkoarenak arintzen eta leguntzen ekin.

— ¡Ia, Mateo! Gora biotz auldu ori! — esaten eutsan abade jaunak bere lobeari. Eguraldi edera bere badago ta; alde guztietatik zugatz ori bafiak eta lorak baño ez dira ikusten, eta adar bakotxean txori bat kantari agiri da. ¡Alaitu beite zure gogo ori! Lepoa egingo neuke, amabost egun bafu guztiz sendatuta agertu bayetz.

— ¡Ene osabea! — erantzun eutsan Mateo'k — aldameneko gauza ta izaki guzti-guztiak alaitsu ta pozkiro nabaitzen ditut; baña nire gogoa, zure lobearen bafena, itun eta negartsu doa!

— Baña, ene lobeia, itxi egizuz alde batera orain arteko oldozmen ilun guztiak. Zuk orain alaitasuna ta bakea bear dituzu; osasunera etofi, ta galdu izan dituzun indarrik atzera zeureganderik, gorputz auldu ta yausi ori zelanbait zuzpeltu. Ondinokaren gaztea zara, Jaunari eskerak eta... laster ezkonduko zara, ta orduan danok bizi izango gara alaitasunez eta pozez betebeterik. ¡Zer! ¡Etxe-Edera'raño eltzeko indarrik ez daukozu ala?

— Ez dakit ba, ene osabea; arano eltzeko gurari bizia dauko nere biotz makal onek, baña indarrik uko egingo daustelakoa daukat.

— Ba, nai ta nai ez aufera egin bear dozu oraintxe. Yone koitadeak ez dauko onezkero gure laguntasuna baño besterik mundu onetan, eta bere neba anker eta biotz gaiztoaren atzaparartetik geronek atara bear izango dogu.

— ¡Aren nebea! ¡A, osaba! Mundu onetan benetako zuzentasunik ez dagon ezkerro ¿zer dala ta ez ete ditu Jaungoiko zuzenak orielango gizon gaiztoak eta biotz gogorak betiko ondatzen?

— ¡Mateo! Jaungoikoa guztiz arteza da, ta Aren begiak ondo ikusten ditue ikusi bere, gizonen biufikeriak, eta baita onen egitada onak, bear diran legez zigortau edo sarituteko. Batxi'k bere egitada gaiztoekaz gurasoeri emoniko ordu samina eta naigabe latzak, betiko atsedenera bidaldu zituen senar-emazte zintzo-zintzo arek; baña artuko dau beroiek bere, egon ardura barik, beroiek bere artuko dau egitada deunga orien ordana mundu onetan edo bestean.

Onetara, bariketa ta bariketa artean yoyazan osaba-lobak astiro-astiro beeko arantetik Etxe-Edeña'rañoko aldatzatik gora.

Etxearen ondoko kereizetara eldu ziraneko, Yone'k uste-uste barik, leyora urten eban, eta eurok ikusi ta beste barik, bere biotzeko poza gorde eziñik, an yoan yaken bidera urtetan.

Ileta soñekoz yantzita egoan neskabila gaizoa... ¡Iletaz gorputza, ta ileta gogoa bere!

Etxe barura sartzeko agindu eutsen; baña etorpari zireanok ez eben gura izan etxe baruan sartu, ta edeñago eritxi eutsen, an kanpo aldean agiri zan zurezko yezarleku andi baten yezarita gelditzeari; etxeoko eskileretatik igoteko indar andi-andirik bere ez euen eta. Gañera, izugarizko ikuste edeña egoan toki aretan; bertotik ikusten ziran beeko arana, ta Kadagua deritxon ereka edeñaren beste aldetiko mendiak, ta aretariko baten, Jara izeneko etxe-toña, giza-irudi baltza bailitzan.

— Eta Batxi, ¿nondik nora dabil ba? itandu eban abade jaunak.



GUENES'EKO ABADE JAUNAREN ETXEA

—Ufēztieta'ra yoana da—erantzun eutsan Yone'k.

Orain edestuten edo kontetan daragoyodazan yazokuna onek izan ziran aldietan, Ufēztieta (erderaz Avellaneda), Sopuerta deritxon efiaren auzunea, Gueñes'etik ur-ufēan dagon eta beronen mugakide dan anzunea, Enkartaziño aldeko Buru egiten zan nagusiaren bizi lekua zala kotuan artu bear dogu, ta beronek erabilten zituela Bizkaiko alderdi aretako epai-arazo guzti-guztiak.

—Onezkero artoa ereinda eukiteko ordua dozue egin eban abade jaunak—eta ondiñokañen ez dozue eskukada bat lur baño askoz geyago irauzi. ¿Zelan daukazuez luñok ain itxita?

—¡Ay, don Jose jauna! Ez dakit nik itxikeri onen zioa ziur-ziur. Iru edo lau bidar deitu dauskue Ufēztieta'ra Batxi'ri ta biori egunokaz. Euron etxean izan zan arako lapuñeta izugariaren garbitasuneri erantzuteko antxe baitegiratuta dauken ikazkiñaren arazoan lekuko izaten, eta geyago ez da gugaz gogoratu bertoko epaikaria. Baña Batxi, ia egunero doa Ufēztieta'ra. Aspaldi onetan emen yazoten diran gauzak ardura biziz nauke, ta nire ustez yazokuna onek badeuke arean zer ikusia nire gurasoen eriotzeagaz. ¡Nere biotzeko guraso kuttunak!

Eta Yone'k negari emon eutsan gañatz-gañatz.

—Tira, Yonetxo, ¿zetarako egiten dozu oñenbeste negar? —esan eban abade jaunak—Eroapena dogu, kristiñauak, lenbizi bete bear dogun egin beaia. Zure gurasoen bizia Jaungoikoaren eskuetan egoan: Berea zan, eta Berak artu ditu Bere magalpean betiko. ¿Jaungoiko artezaren erabagi zuzeneri aurpegi txafia egingo dautsegu ba? Baña, ¿zelango eskutuko zerak ikusi izan dituzu zure guraso oñen eriotza oñetan? Yakin egin bear dogu.

—Nere nebea, jauna, aspaldian, itxura txarreko gizon batekin sartzen zan bere lotokian gaubean-gaubean. Gaizto itxurako gizon onen sartu-urtenak arduraz eta ikaraz artzen nituan nik beti eta nire guraso ziranak bere, neure antzean arduratu ta artogatzen ziran oregaz. Aita oeratuta egoan gau baten, oetik yagi, ta beatz gañetan, zaratarik ez egiteko asmoz itxuraz, yasa txarreko gizon ori ta nire nebea alkarékin egozan etxangura ureratzen zala ikusi neban, an bañuan zer yazoten ete zan yakin gurarik aurki. Apurtxo baten aorétara geldi-geldi egon, eta atzera bere lotokira yoan zan aita; au guztiz ederto oartu neban, eta baita, andik lastertxo aita ta ama euren etxanguan negar zotinka eragoyoela bere oartu nituen. Ufengo goizean nire guraso erukioak guztiz zurbiltuta yagi zirean, eta ordutixek asi zan euren osasuna makaltzen; baña ¿zelan gero? Andik iru ilabetegafenean il zan ama, ta laugarén ilabetea, aitak betiko alde egin eban mundu onetatik.

—Gauza bakana da gero ori—egin eben abade jaunak eta bere lobeak.

—Osabea—esan eban azkenengo onek—susmo txar batek yo nau buruan...

—Mateo, ez gaitezán inoren uste txarean bizi. ¡Zuk zure gogoan susmetan dozun ori gaiztakeri ta muñizkeri izugaria litzake gerol

Yone'k ez eban osaba-lobok berba onekaz esan nai ebena ondo ulertu.

—Baña orain, ¿ondo artzen al zaitu nebeak zu? itandu eutsan Mateo'k Yone'ri.

—Ez dot bein bere, bere aurpegian iribaferik ikusten; sekula ez daust berba maitekor bat esaten, eta sañi askotan, yo bere egiten nau.

—¡Gaiztoa!—egin eben osaba-lobok sumiñez beterik.

—Neu egongo naz beragaz, eta merezi dabena bere, esango dautsat—esan eban abade jaunak.

—Ez, ez, Jaungoikoaŕen; ez beyoe ezer bere esan—egin eban Yone'k ikara baten—zematu bere saŕi askotan egin nau; ta il egingo ninduke berak, euroi edo beste ezaunen bateri nire naigabeak yakin arazo dautsedazala yakin izango baldtn balcu.

—Ondo dago —esan eban abade jaunak—yasan egizu ondi-ñokaŕen aldikada baten infernu goŕi ori. Jaungoikoa'ren laguntasunagaz batera laster osatuko da guztiz Mateo, ta orduantxe atarako zaitu betiko, zure neba bioz-galdu oŕen atzapar artetik.

—Isildu gaitezcan, Jaungoikoaŕen, or dator bera ta.

Izan bere basetxearen nr-ufean agiri zan muna batetik an etoŕan Batxi, etxerantza.

Batxi eurekana uŕeratu artean danak isildu ziran.

VII

Abade jauna ta onen lobeia bere etxean ikusi zituenean, zerbait arteta antza agertu zuen Batxi'ren aurpegian; bere dolorkerien yakitun egongo zirelakoan edo, eta oregatik asare artuko ete eben uste izanik; baña biotz otza eukan guztiz mutil biuri, zeken arek, eta beingo baten eragin eutsan aldakuntzea bere baruari, ta arte antzuan agertu zuen, era onetan guztiori agur maitekoia eginik!

—Batxi, ¿nondik zatoz?— itandu eutsan abade jaunak.

—Somoetatik nator erantzun eutsan mutilak abadeari, bafiro bere, arean arteta antza arturik—otzara batzuk egiteko agindu neutsan lengo baten Mikel otzaragiñari, ta ia eginda daukozanentz yoan naz.

—Emendik Mikel'enera legoa baten lauren bide inguru bakañik dago, ta denpora askotxo emon dozulakoa daukat, bide ori egiten.

—Bai, baña... Mikel'ek e... beragaz yaten gelditu arazo daust eta...

Abade jauna ta onen lobeia guztiz biotz onekoak ziran, eta onetariko lagunaren artean oi dan legez, sinistu egin eben buruz-belañi Batxi'k esan eutsena, Yone oker egongo zala uste izanik. Beraz, Ufetzietatik etorrela ez eben sinistu somoetan egon zala baño.

—Baña, Batxi, ene semea—egin eutsan abade jaunak—¿zelan daukozuz lufok ain itxita? Auzoko etxe guztietan artoak ereinda daukez eta zuk, ondinokafen ez dozu lufa bear dan legez erabili arto ereitea egiteko. ¿Zelango usteak dozuz, Batxi?

—Ez noa artorik bapere ereiten.

—¿Zer diñozu, Batxi? egin eben abade jaunak eta onen lobeak era batera Olan itxiko dozu...

—Etxea eta lufok saldu, ta nere afebeagaz Bilbo'ra bizi izaten yoateko ustetan nabil. Lur legor orek salduagaz atarako dogun diruarekin dendatxo bat imini geinke, ta emen artoa ta naboak yaten baño beste itxura baten bizi izango gara an. Emen ez dago lana ta nekea baño besterik.

—¡Etxea ta lufak saldu egin bear dabezala! ¡Olangorik!— egin eban abade jaunak suminez beterik. Yone ta Mateo bere, guztiz sumindu ziran Batxi'ren asmoak beronen abotik yakin zituenean. —Ez, Batxi, ez; ori ezin leiteke izan ofetara. Zure gurasoak yayo, bizi ta il ziran etxea, ta zu mundu onetara etofi zinan leku au saldu egin bear dozula ezin neinke ezetara bere sinistu. Edo txantxetan zabiltz, edo zoratu egin yatzula uste izango dot.

—Ez, jauna, ez dot orain artean beintzat bururik galdu, ta txantxetan bere ez dot barbarik egiten, bene-benetan baño -erantzun eban Batxi'k gafatz-gufatz, afean zituan lagunerⁱ zearo lotsea galdurik. Inoren gauzetan eta autuetan aonetara sartzen dirala ikusteak, aritu egiten nau gñera. Neu naz neba-afeba artean zaafena; gure gurasoak testamenturik egin barik il zirean, eta neuk nai dodana egin neinke etxearekin eta etxe onen lufekin; eskubide oso-osoa daukat ofetarako.

—Etxea ta lufak zure neba-afebenak kere badira; ez dira zureak bakarik.

—Bakotxari bosteun duket yagokoz, eta diru ori emon ezketiño nik ez daukat beste bearkizunik. Biar domekea dogu, bai, ta auferagorako itxi barik, biar bertan yafiko dot eleizpean egiteko asmoa dodan saltze oren agiria.

—¡Olangorik! ¡Ori da sapokerie!—egin eben abade jaunak eta Mateo'k, Yone negar ta negar urtu beafean aragoyon

artean; bere abotik berba bakartxo bat atarateko adore barik.

—Ebatsi dot eta kitu; nere gogora egingo ditut emetik aúfera gauza guztiak—gañeratu eban Batxi'k geroago ta gáratzago berba egiten ebalarik. Eurok euron gauzetan sartzea baño ez dauke; iñoreneko arduratan sar-urtenka lafegietan ibilten dana, noberen etxea ondatu egin legike ta.

Abade jauna, mutil gaiztoaren esanari erantzuteko bero-berorik eginde gertu zan, baña berau, aúrean eukozanari atzea emonik, an sartu zan etxean bertso au abots zoli-zoli-agaz esaten eban bitartean:

Nere lagun on batek
esan eroan:
ez artu iñoren lofik,
zure lepoan.

—¡Yone!—esan eban abade jaunak—, lagaizu bertan bera gaizto ori; geukin etofi zaitez, eta ez egiozu bañero beroferi aurpegira begiratu bere egin.

—¡Ene bada! Ez naz ni ofelangorik egiten ausartzen—erantzun eutsan Yone'k—ez naz ausartzen, il egingo ninduke ta.

—¡Yone! ¡Yone!—ots egin eban Batxi'k bañu aldetik—
¿Zer galdu yatzu ofen artean ba?

—Ez egiozu bapere yaramonik egin; geukin etofi zaitez—esan eutsen neskato efukiofari abade jaunak eta Mateo'k, eurekin gelditu eitean indar eginik.

—Ez, ez; emetik eun pausuko bidea egin orduko, neu eurokin noala ikusi izango baldin baleu, irurak garbituko gindukez ementxe berton, gaizto ofek, Agur, agur; bere esana egin bear dot defigoñean, bestelan, ¡nire koitadea! Eta eski-leretatik gora egin eban beingo baten.

Abade jauna ta Mateo Gueñes'erako bidean sartu ziran isil-isilik eta begiak negar malkoz bustirik ére beaŕean zitue-larik.

Aldatzaren erdi inguruan edo, Etxe-Edeŕa'rantza ta somo-etarantza yayozan bideak alkar yoten ebelarik egiten eben bidekurtze baten, zingira antzeko bat egoan; eta antxe bertan gelditu ziran osaba-lobak atsedean apurtxo bat artzeko usteare-kin.

Andra Mari eleizako kanpayak oraziñoak yoten asi zirean, eta abade jauna ta bere lobeŕa, oi eben legez, kapelak erantzi, eta iru abemari érezetan ekin eutsen.

Abemariok amaitu ta gero baŕiketan asi ziran.

—Ara, osaba jauna —esan eutsan Mateo'k abade jaunari— Batxi'k bere guraso zaŕen etxea saldu egingo dau éruki barik, au ezin geinke onezkero eragotsi; baña Etxe-Edeŕa deritxon basetxearen yaubetasuna bere lengo yaubeen oñordekoak ez diran beste esku batzuetan yaustea bai, eragotsi geinke guk, nai izan ezkero. Nik, lapuŕak osorik itxi eustezan txanpon apuŕak ofetarako emoteko andi-andi eginda nago, ta Iñaki Ameriketatik atzera etofi daitenean, Jaungoikoa'k mutil zindo aura etxera bizirik etortea gurako al dau, naiz aberast, naiz diru barik datoŕela, auxe esango dautsat: «Aor daukazu zure anai lotsagaldu ta biotz-gogoŕak éruki andi-andi barik saldu nai izan eban guraso zaŕen toki bedeinkatu ori». Jaungoikoa'k nai baldin badau gañera, Yone ta biok alkaŕekin ezkonduko gara, ta Iñaki andik baŕiro etofi artean Etxe-Edeŕa izango da gure abia, ta gure izerdiakin bustiaz, atzera indartuko ditugu gaur guztiz itxita agiri diran lur emokoŕ ofek.

—¡Ederto, Mateo, ederto!—egin eutsan abade jaunak lo-beari; biotza guztiz samurturik, eta besakarda andi bat emo-teko bere besoak zabal:zabalik imiten zituan artean. ¡Mundu

onetako biotzik maitekořena zurea, iřon biotz maitekořik baldin badago!

—¡Ene! An muna bařenetik gorantza datořela agiri dan .agun aura, Mikel otzaragiņa dala egingo neuke, ¿Ez al da bera, ene osabea?—esan eban Mateo'k atzamařagaz arantza kiņu egiņik.

—¡Baita!! —erantzun eutsan osabeak—. Ta gaņera, ori ez dator somoetako biřetik; alpeřik esan dausku Batxi gaiztoak ořen etxean egon dala ta Mikel bertan itxi dabela.

Mikel otzaragiņa mando baten gaņean etořan, eta beingo -beingoan eldu zan eldu bere, len aitatu doguzan lagunak egozan tokiraņo.

—Ařastion, edo obeto esan bear badot, gabon, don Jose jauna ta—esan eban Mikel'ek mandoari gelditu arazoten eutsan bitartean.

—¡Kaixo, Mikel! ¿Nondik zatoz ba?

—Bilbo'tik, jauna; otzara batzuk saltzeko ustez yoan nintzan eta...

—¿Ta?

—Ez dot ba olango zer andirik bere egin, don Jose jauna; egun bi luze-luzeak emon bear izan ditut Bilbo aldean, eta azkenean bere, ogi zati batzuen truke saldu bear izan ditut otzara guztiak. ¿Eta zer egingo neutsan bat? Diru arazoak ez dabiltz oingoan ondo-ondo ibili bere ta. Gaņera, Bilbo'n mando onekin, gastu andiak dagoz egon bere ta; ni bařiz onelango izakera berezikoa nazalarik; andrea ta umeak ondo-ondoan euki ezik ezin nasai bizi indoņik-iņora. ¡Zer egin neyo ba, don Jose jauna, zer egin neyo ba! Alantxek diņo antxiņako esakereak, «Zaafari aizea egiok aldatu ta daik galdu». Ori bai, emaztea ta umeak nekeak emoten ditue batzuetan, baņa... ¡ařano, ařanoa! nobera ctxerantza erakarteko zeren bat dauke

bañabanok eta. ¿Eurok o... ibiltaldi luzetxoren bat eginda edo, e? ¡Ederto egiña! Aofetara Mateo jaunak indar bañiak artuko ditu aurki.

— Bai ba, igari egin barik Etxe-Edeñaraño eldu gara eldu bere.

— ¡Ola! ¡Ola! Ez da txiker—txikeña bere izan ibiltaldi ori. ¿Eta ze bañi dago ba Etxe-Edeña aldetik? ¡Inaki zoliaren bañi izan dabe aspaldion? Denpora askotxo da onezkero Batxi ta Yone ikusi ez ditudala bere.

— Ez ba, Inaki'ren bañirik ez dabe aspaldian izan.

Inaki Etxe-Edeña'n balego o... beste itxura bat izango leukee inguru oñek, Batxi ori i... munduan izan leiken umerik nagiena ta itxienna dozue. Edo, nik diñodan au egia dala siñistuteko, ez dago lur oñcri begirada bat botatea baño besterik.

¡A! ¡Martin'ek eta Mari'k, Jaungoikoa'k bere aldamenean ondo gorderik euki daizela, euren buruak lurpetik atara al ba_leyez, ta eurena zan etxeko luñak orain dagozan eran ikusi, atzera ilgo litzakez aurki, oñekin artuko leukeen biotz ikarearekin.

— ¿Batxi etxea ta luñak saltzeko asmoetan, sarturik dabilela ez al dakizu Mikel?

— ¡Aitaren ta semearen...! Zer diñost, don Jose jauna—egin eban Mikel'ek aitaren egiñaz.

— Entzun dozuna.

— ¡Ezta ta...! ¡Oñelango buru bakokeririk ezin leiteke siñistu bere egin eta! ¿Bere guraso, bere aitita, bere auñetiko guzti-guztiek yezafi zirean tokia aofetara saldu gurarik dailen biotz zekendun gizonik mundu onetan bizi danik, iñori etofi leikio burura ala? Munduan dan uñe guztiazen truke bere, ez neuke nik ezegaitik salduko nire etxea, ta nire luñak. »Arbo la au gure aitak sartu eban, beste au gure aititak; emen bañiz

nire neba-afebak eta nik olgetan ibiltzen gintzazan gure ume denpora; emen yezarten zan gure ama, emen...» ¿Onetariko gogamen gozoak eta orain gogora etortzen ez yatazan beste asko ta asko egunean-egunean egiten ibiltea baño gauza edeñagorik ba ete da ba? ¡Batxi gaiztoa! Inaki leyalak emen zer yazoten dan baleki, aida baten elduko litzake Etxe-Edeñara ta Batxi'k egitera doan salketa donga ori ez leuke laketuko. ¡Arteztuko leuke bai, arek, Batxi oker ori!

— Ba, Inaki'k, bera yayo zan etxea era ofetan salduta topau ez dayen, onek erosi gura dau.

— ¡Ederto egiña! Bai, bai, aitzen dot, don Jose jauna—esan eban Mikel'ek bañe gozo-gozo bat egiten eban artean. Ori olan baldin bada, laster eskontzen dira alkañegaz seguru bere, Mateo jauna ta Yone neskatiñe liranñe ¿ezta? Oingoxetik egiten dautsedaz zorionik sutsuenak. Neskatiñeak, ufetan berak daukan pisua baño geyago balio dau. Bere ama Mari zanaren antz-antzekoak urten dau beronek izan bere. ¡Ga zelango bizimodu negargafia daroan bere neba gaizto ofen laguntasunean! ¡Ene Jaungoiko erukioña, don Jose jauna, onek dira gauzak mundu onetan ikusten diranak!

—Baña Mateo'k ondiñokañen diru zaratea dauko bai, ta berau etxea erosten agertuko baldin balitz, Batxi zekenak diru asko eskatuko leuskio etxeagaitik eta...

—Zuzen dago, Don Jose jauna. ¡Batxi oso zekena da!

—Tira ba, ori yazo ez daiten, zuk mesedetxo bat guri egiteko gertu egongo zara aurki.

—Biotz eta gogo oso-osoarekin, don Jose jauna. Esan beiste zer egin bear dodan, gertu nago egon bere euroi laguntasuna eskintzeko ta.

—Etxe-Edeñe zutzako bear dozula ta, zu aurkeztu etxea ta luñok erosten.

—Ez bei heste berbarik ebotik atara. Bete-betea lagunduko dautset ofetan. Biar goizean Jaungoikoa'k gura badau, mezara etofiko naz bai, ta bide batez beroŕek diñon ori zelan ondoen eta egokien atondu geiken ebasteko, alkaŕekin aituko gara.

—Eskeŕik asko Mikel.

—¡Zer esker ta ze...! Abadeen neskamentzako izaten dira... Parkatu beist don Jose jauna, esan bear ez nehan baŕabaskeri batek urteten daust apurtxo bategaitik 'eta. Tira ba, tira ba, gabon jaunak. ¿Ba dauke zeren bat somoetarako ala?

—Gorantziak zure andreari.

—Sano estimauko dautsez. Antoni andreari bere, nire partez gorantziak emon beyoz.

—Eta okela prijidu zati batzukin pitxarkada bat txakolin zutzako biar gertu euki dayen bere, esango dautsagu.

—¡Jeje! ¡Jeje! Ez da gaizki-gaizki etofiko, don Jose jauna. Mateo jauna bere, obarantza doa, ta sano poztuten naz; ia lenbaitlen guztiz zuzperten dan berau, ta, biar arte Jaungoikoa'k gura badau.

—Biar arte Mikel.

Otzaragiña an yoan zan bere bideari yaŕai; abadeak eta Mateo'k baŕiz, curen etxerako bidetik yo eben auŕera, itargiaren argi biziak laguntzen eutselarik; eguzkiak eguerdian egiten daben baño argiago egiten eban itargiak gau aretan eta.

VIII

Bilbao zaafeko kalerik txafenetariko baten, arlote antzeko jentea sar-urtenka eten barik ibiltzen zan dendatxo zantar-zantar bat egoan.

Arlote itxurako jente oneik dirua itxi edo artzen bakar-bakarik sartzen ziran denda aretan; ezer erosten, nekez.

Gure Batxi biuria an egoten zan beti bere, denda-mai luzearen bañu aldean, dirua konteu ta konteu atsedetik inoiz artu barik; edo ta, eropa zaardun pardeltxoren bat edo beste estutzen eta askatzen, edo papel zaafen batzuk zabaldu edo len zabaldurikoak atzera batzen. Beronek ez ekian irakurten; baña, papelok nondikoak zirean, eta eurretan ezañita egozan kontuak zenbat yoten eben bai, ori ondotxo ekian mutil maltzur arek. Denda osteko atetik dei egiten eutsan lantzean bein bere afeba Yone'ri, ta berau, deya entzun eta beste barik, an agertzen zan ariniketa baten bere nebea egoan denda-mai luzearen ostean, ta Batxi'k aginduta, liburu zaafen baten ziribororen batzuk egin, edo luma ugertu bategaz, arek aurretik atzamañakaz atarata eukiten zituan kontuen garbitasunak egiten ekiten eutsan papel txataltxoren baten.

Yone'n aurpegi makafa ta bere soñeko zaar uratuak ikusi ezkerro, edonori yausi leitekion biotz-adore guztia. Neskatila gazte arentzako ez egoan ez atsedetik, ez laztanik, eta ezta, egunez eta gabaz, bere guraso ta neba gaztearen gomuteagaz begietatik izurtzen zituan negar anpulu ugari ta garatzak legortu al izateko, ezetariko berba samurik bere. Ez ekian beronek aspaldian bere neba gazte Inaki'ren bañirik, eta ezta Mateo'nik bere; ba onek, ondinoñokaren, eizan ibiliaz arturiko zauriak guztiz osatu barik eukazan. Bere lan aztunaren orda-

ñak aonexek ziran; gorputz bilosia, gosea, berba garatzak eta noizean bein ukubilkadaren bat edo beste lepo gañean. Baña ez eban bein bere, bere abotik eruki apurén bat eskatzeko itz edo berba txikarrenik atara bere egiten. Neke ta lan aztun guztiak eroapenez yasaten zituan Yone'k. Batxi gaiztoak bañiz, bere indarén bidez, guztiz kikilduta eukan bere afeba erukafia, ta onek aren barbaroa entzuten ebaneko, isil-isilik gelditzen zan ta dardara baten asten yakon gorputz guztia neskatile koitadeari. Gizon zeken eta gaizto aren begirada bakartxo bat zan naigoa, Yone zorigabea baztar baten sartu, ta burua bular gañera makurtuta gelditzeko; pristirik bildur garienak bere, erukia artzeko eran paretan zan neskatile gizon bat liraña.

Gau baten, aurpegi ta eskuak zerbaitegaz baltziturik ekazan gizon bat sartu zan Batxi'ren dendan.

Batxi, gizon aura ikusi ta beste barik, sano artegatu zan, bere aurpegiko margo edo kolorea guztiz zurbiltzen yakolarik, eta aida baten an yoan zan dendako atera, berau bañu aldetik indarëan izten ebala; artëan, dendea izteko ordua ondino ez zan afeñ. Gero, denda ostëan egoan atëari bere, bultz egin eutsan aren inguruan bere afebea ez egoala ondo ikusitakoan Zer guzti onek zeatz artuta gero, an zuzendu zan etorpari oregana, ta bere ondotoxan yezafi zan; berau, kaletik sartu ta artez -artëz, inori gabon esateko bere asti barik, denda bañuan egoan yezarleku baten yezafita egoan.

—Ze bañi, Txomin?—esan eutsan era oargafi oretan dendan sartu zanari.

—Gauza gitxi—erantzun eban onek—txoria beti kayolan sartuta egoteagaz ia gogait eginda bere badagola ta, zuek agindu zeuntsen moduen bertatik atarateko bideak beingo -beingoan egiten ezpaldin badituzue, txofothioka asiko dala

astia emoteko, eta baita beste zerbait lortzeko bere. Ni bera-gaz kayola bañuan egon nazan bitartean arte apurtxoren bat izan dau; baña Kazinta ogindunak eta beste lekukoren batzuk epaikari aŕŕean nire eŕurik eza agertu dabenean, lapuŕŕtea izan zan gaubean berezian, kantetan entzun ninduela esanik, ni aske itxi nabe, ta orain, an dagoan txori koitadue bakaŕik egoten aspertu egiten da, ta txoŕotxioka asteko ustea ei dauko berak, ia zuek berari lagun egiten yoaten zareen arantza, bere txoŕotxiok atarako bearturik.

Batxi'k ostikoagaz luŕa yo, ta berba zantar bat atara eban abotik, eta ona zer esan eban gero:

—¿Eta zetan bota bear ditue nire lepo gañera lor guztiak? ¿Ez al daukagu danok loŕok bizkaŕŕean eroateko bearkizun bardin-bardiña?

—Geldi-geldi gero, lagun; nik nire ordaña kitatu dot eta. Ogei ontza doi-doyak emon zeunstezan, eta aregaitik, ogei aste luze-luzetan egon naz arto gitxidun etxe zantar aretan. Eta zuek bañiz, bitxi, zidar ta uŕezko gauzak kontuen sartu barik, beŕeun ontza lagun bakotxeko altsau dituzuelarik, ondiño-kaŕen ez dozue biaoŕxo bat bere egin Uŕeztieta'ko baitegiŕtan. Besteok anka egin dabe, ta zu zara, Batxi, autu onetan geyen galdu zeinkena ta... tire, aitzen daustazu; ontzako belegien bidez ango baitegi arazoak esku artean darabiltzenak zelanbait erosi, ta txoriari kayola estua zabaltzeko bideak egiten ez pal-din badituzu...

—Bene-benetan dirautzut, Txomin, txanpon baten yaube bere ez nazala.

—¡Beste ate bat yo egizu aŕitxo oŕegaz! ¡Zure biziko lau-koak egiten ari zara ba ta, diruari eunetik eun ataratŕen dautsa-zula! Kontuz ibili zaitez gero, Batxi, ba, Gueñes aldean, alan-go zuŕu-muŕu labantxo bat zabaltzen asita dago, ta zure

belafietarako ez da eztitsu-eztitsua bere izango zuñu-muñu edo zarata ori ta.

—¿Ta niri zer, ba, gueñestañen bañiketak dirala ta?

—¿«Yantzari» izeneko gizon baten entzuterik ez daukazu, Batxi?

—Ez, ta ardurarik bere ez daust emoten ofek.

—Baña, ¿zelan izan leiteke «Yantzari» sasi-izeneko gizonaren entzuterik zuk ez izatea, Enkartaziñoetako ume-taragiñoeko guztiaz dakie ba ta, «Yantzari» ori nor zan? Nik yakin arazoko dautzut nor zan gizon ori zuk ez dakizun ezkeror.

—Txomin, nire autuekin zer ikusirik inondik-inora ez dauken arazoak itxi egizuz bake bakean.

—¿Ez daukela zure autuekin zer ikusirik! Entzun, entzun, lagun; eta «Yantzari» yazo yakona zuri ordu onetan yazoten yatzunagaz zer ikusirik ez daukola ez dozu geyagotan esango «Yantzari», Zala'ko bizi lagun bat zan, eta bere guraso zaañen txeeaa salduaz artu zituan diruakaz, alagalako bizimodua eroan eban denpora zati baten. Ibili ta ibili uñe-diru edefak esku artetik ondatu yakozan, berak eroan bizimodua ez zan gitxia-gorako izan bere ta. Bizimodu onari azkena etofñ yakola ikusirik, demonentruak artute ibiltan zan beti «Yantzari» koitadue. Burua nekatu ta nekatu eragoyon denpora zati baten, bere zori txañari aurpegia zelan emongo ete eutsan oldozka ta oldozka, ta ofa, gau baten Gueñes'eratu zan guren gizon ori; indiano baten etxean sartu, ta aren dirutzeari alango zirkin desentetxoren bat eragin eutsalarik, ara non doan atzera Zala'ra, bere biziko pozik aundienagaz, amaseiko bañiz bere sakelak ederto orniduta. Epaikariak ibili ziran luzaroan lapuñeta itzal aura egin ebanaren aztañenak topa ta topa lertu beañean; baña ezin izan eben inondik inora, bere lofatzik idoro, ta, gitxien uste zanean, ofa efiko lagun guztien aboetan, lander ta aberats,

gazte ta zaar, ume ta nagusi, lodi ta argal guzti-guztien aboetan, zorioneko kantatxo au zelan entzuten dan:

Yantza «Yantzari»,
Gueñes'ko amaseikok
Zaia'n kantari.

Ufetztieta'ko Nagosiak entzun eban kantea, oratuten dautso bere kontura «Yantzari» oñeri, ta lepoa moztu egioen⁸ agintzen dau. Tira ba lagun, zur ibili zaitez, eta zugaz edo zure arozoakaz zer ikusirik daukan ala ez daukan ipuntxo oñek kontuak atara; Gueñes aldean zabal dabilen zuñu-muñua Ufetztieta'ko Nagusiaren belafietara eldu leiteken edo ez leiteken gogotan artu egizu. Ara, lagun, zuk zure kolkorako egin dozuna: «Nik dirua daukat, baña ezin dot diru au inñondik-inñora gastau, ez Gueñes'en ez Bilbo'n bere; ba batonbatzuk laster asiko litza-kez nire diruok nundik urten ete daben itaunduka, ta norbait tek erantzun bere bai onenean, abadearenetik urten dabela.

Gurasoen etxea ta beronen luñak saldu, ta gero dendatxo bat iminiko dot dirutzea nondik etoñi yatan agirian iminteko; ta dendatxo ori Gueñes'etik apurtxo bat alde imiñi daigun, gure bañi arean dakienak ez daitezcan lañegi sartu gure yoan-etoñietan. ¿Ez ete da egia, lagun, nik diñotzudan au?

—Baña jzetan zatoz nigana, Txomin, ipuin, oñekaz ba?

—Ba... buru argia erabili dozula zure arazo guztietan esan gura dabe ipuintxo onek, eta auñerantzean bere, buru argi oñegaz egin nai baldin badituzu gauzak, gaur gaubean amabi amaseiko biribil gofiak emon bear izango daustasuz. Ufetztieta'ko kayolaren ardurea dauken laguneri zerbait emonaz, an dagon txoriari kayolako atea ia zabaltzen dautsen noiz edo noiz.

—Ori ezin, Tomin, ori ezin, ara; bene-benetan autortzen dautzut ori ezin dodala inñondik inñora, ez daukat arean dirurik eta.

Eta baneuko bere, zer ba, orain arte bere ez dot naikoa emon ala, Txomin?

—Lagun, zuk nai dozuna egingo dozu. Nik kaloya bañuan gogaituta dagon txoriagana noa zuk emoten daustazun erantzun oregaz, eta ikusiko dozu zein polito asten dan berau zarataka inon diran txorotxioak bere eztañagaz ataraten dituala.

—¡Al Egin eban Batxi'k bere amoru bizi-bizia gorde eziñik—
¡Jaungoikoa'ren eskuak zigortauko al nau, onetara ezin leiteke mundu onetan bizi ta ¡Au mila eriotza baño txaragoa da, infernua lufean da au! ¡Ez lorik egiten dot, ez atsedetik artzen dau neure gorputzak! ¡Beti ikara, beti urduri, beti infernua gogoan!
¡Mundu onetako gizonik zoribakoena nil

Txomin'ek abopecan kantetan ekin eutsan iribañe artean:

Zure gurea
agin dozu;
zure gureak
galdu zaitu.

—Tira ba, lagun, ekañ egizuz amabi amaseiko biribil oñek —gañeratu eban Txomin'ek—edo ezpabere, txoriak txorotxioka ekingo dautso.

Batxi'k agiñekaz zarata itzal bat atara eban, buruari erein autsan, birao ikaragañita zikin bat bota eban, eta kajoyañ tiratuz, andik sei amaiseko atararik, dendako mai luzearen gañera yaurti ebazan.

—Lagun egin eutsan Txomin'ek beti txantxetan legez—ekazuz beste sei ontzakoak.

—Ez daukat geyago.

—Txoriak amabi bear ditu gero.

Batxi'k beste ontzako bat yaurti eban.

Tira, lagun, beste hostak bota egizuz bein.

Batxi'k beste ontzako bat eta beste birao bat yaurti ebazan.



BATXI'REN DENDEA

—Lagun, onezkero gitxi falta yatzuz.

—Ez daukat geyago.

—Lagun, txoria txorotxioka asiko dala...

—Batxi'k beste ontzako bat yaurti eban dendako mai luzearen gñera.

—Falta diran iru ontzakoak ekazuz bein.

—Iru tximistak yoko al zaitue, ta niri auñenen!

—Lagun; txoria txorotxioka ekiteko gurariz beterik dago gero!

Batxi'k beste ontzako bategaz naste beste birao itzal bat yaurti eban.

—¡Ia, lagun, onezkerò gitxi falta dozu ta!

—¡Lepoa moztuten badauste bere, nik ezin neinke geyago emon.

—Txoria txorotxioka ekingo dautsala, lagun; gaur burua lepo gñean daukozu, baña biar ..

Batxi'k beste ontzako bat yaurti eban.

—Ia, beste kiñadatxo bat auñerantza, lagun; ¡gora biotza!

—Ez, ¡geyago ez dot emongo naiz ta nafua kentzen baldin badauste bere!

—¡Txoria txorotxioka asiko dala!...

—Asi daitela nai baldin badau.

—¡Zeken oril! ¿Ontzako bakartxo bat ez emoteařen kor dela saman imiñi dagizuen nai dozu? ¡Polito egongo zara gero, lagun, miña abotik aña bete kanporantza dozula bolatiñak egiten!

Batxi'k amoruz itsuturik beste ontzako bat atara ta yaurti eban esanaz:

—Eutsi, ni urkatuteko kordela erosi dagizun.

—Ori ez da nire kontue —eratzun eutsan Txomin'ek astiro -astiro, ontzako eskuetan arturik—. Tira, zabaldu egidazu

atea Uřeztieta'ra yoan naiten, ia ontzako biribil onek kayola burdiñen bitarteetatik sartzen ditudan.

Ni beingo-beingoan yoango naz Arbosa'ko berezietara ia an surtan daukoden lapikoa irakiten baldin badau, ba, ni sari-tuteko ain esku-ertsiak izan ziñien ezker, aizkorea artu bear izan dot atzera eskuetan, lengo ogibidea daukat ondiñokařen.

Batxi'k ateko giltza artu bear ebalakoaren atxakiagaz, den-dako mailuzearen kajoi baten ostonduta egoan aizto andi bat artu eban eta berau eskuagaz gogor oraturik, an yoan zan Txomin'egana amoru biziz.

—Lagun—esan eutsan onek, beři espanetan iřibařea era-kutsirik, eta yakearen bařu aldeko sakeletik pistola bat atararik —ateko giltza topaten ezpaldin badozu, ementxe daukat nik ate ta leyo guztiak zabaltzeko gauza dan giltz edeřa... buruan edo bulařean eskuan daukazun aizto ofek baño askozaz obeto.

Batxi'k espan artean atxakizko berba batzuk esanda, kutxi-loari luřera yausten itxi eutsan, ta beingoan zabaldu eutsan atea Txomin'eri; au bařiz, bereala ayenatu zan inguru aretatik.

Txomin'ek alde eginda laster, Batxi'k, amaisekoak gordeta egozan kajoya zabaldu eban, eta bertan amabi ontzakok itxi eben utsunea ikustean, uleetatik tiraka ta birao zatařak yaur-tika asi zan, amoruz egon ezinik, ume baten moduan negar egiten ebala.

Andik egun batzuetara Batxi denda bařuan egoala, karterua etoři yakon, eta karta bat luzatu eutsan areri. Karteak lenengo Gueñes'erako zuzenbidea eukan eta au naskiturik, Bilbo'ra-koa ikusten yakon argi ta garbi.

Batxi'k Yone'ri deitu ta karteia emon autsan irakuři egion, eta neskatileak pozaren pozaz negar egiten ebala, yoranez ira-kuři eban idazkia.

Idazki aura lřaki'k egiņa zan.

Iñaki'k bere gurasoen eriotzaren bañi baekian artean, eta atzera Gueñes'era zelan etorteko asmotan ebilan esaten eutsen bere anai-arcbai. Bera Ameriketara topetan yoaniko yaraunsia an bertan itxita etofan, ba beragaz gelditu ziran mofoyak, guztitariko lege izunak bilatu zituen esku artetik txanpon bakar-txo bat ez atarateko; baña yaraunsia ekarten ezpaldin baeban bere, aren orde, berak irabazita, dirutza galantaren yaube bakar eginda etofan ta dirutza arekin berak bakañik agintzen eban. Jaungoikoa'ren laguntasunaz batera, Ameriketara yoaten diran Bizkaiko semcrik geyenak baño diru geyago egin al izan eban Iñaki'k urte gitxitan bere beařagaz, ta Jaungoikoa'k onetara sarituten eutsazan zelanbait, gazte gizajoari, beronek yasan izan zituan ordu lañi ta samintasun gařatzak; Mejiko'n dendeagaz bizi zan bizkaitar on batek atarako lagunduta, ia eskuratu al izan eban Iñaki'k bere osabea zanak eurei itxiriko yaraunsia, baña urgazle artez eta zindo au, uste-uste barik, gaubetik goizera gaizotu, ta il egin zan. Bizkaitar zintzo onek ez eban ez seniderik ez oñordekorik bizi ta Iñaki'ri itxi eutsan bere dirutza oso-oso, beronek osabearen yaraunsia artzeko eukazan itxaropenak ordurako guztiz galduta eukazan eta.

«Aberastuta naukozue — iñoan Iñaki'k— eta zuek nire maitasunaren duin bazaree nire aberastasun onen zatikide izango zaree».

Batxi'ri bañu guztia zu biziz beterik yañi yakon.

Iñaki'k bere osabeagandiko yaraunsiaren diruak balekaz, dirutza oñen iru zatirik bat bere anayeari eskatu eikeon: baña arek ekazan aberastasunak beste bide batekoak ziran ezkerro, ezin beronek ezetariko dirutza zatirik Iñaki'ri eskatu, ez eukan ofetarako eskubiderik eta. Gañera bere anayearen kartako ezkenengo herbetan herari egiñiko edo zuzenduriko zemakuna ikusten eban.

Orduantxe ikusten eban ederto Batxi'k bere bañu ilun-iluna, ta gurasoekin eta bere afebearekin erabiliriko biurkeriak begien auffera alkarñen gañean etofñ yakozan, bere burua izpilu aretan ederto ikusten ebalarik, eta bere gurasoak ezin orduan laztandu ilda egozan eta, baña bere afebea ordutik auffera beste era samurago baten artzen asi zan bere aufferan eder agertzeañen.

Egun aretatik asi ta auffera, beste modu baten bizi izan zan Yone. Batxi'k areri bere etxeko zeregiñak egiteko neska-meak ekañi eutsazan: yantziak bere, ugari ta edefak egin eutsazan eta guztitariko laztanak berari egiten, asi yakon; bera pozik eukiteañen aletin guztiak egiten zituan Batxi'k.

Yone'k ez eban ikusten bere nebearen aldakuntza onetan ezetariko diru zaletasun amesik, eta Jaungoikoa beragaz erukiturik biotzean ukutu ta onerako aldatu egin ebala buruz belañi uste izan eban; pozez bete-beterik bizi zan beraz Yone, eta apurka-apurka, bere biotzak nebeaganako gordeta eukan amofu bizia bigunduten asi zan eta igañi barik amofu au maitasunean aldatu zan bañiro.

Yone'k Inaki maite-maite eban eta era berean asi zan beste nebea maite izaten.

IX

Gueñes'etik bost legoa bidean eta Bilbo'tik zazpian dagon efiska polita dogu Castro Urdiales deritxona. Eguenetan eta domeketan egiten da merkatua eñi aretan, eta Gueñes, Zala, Sopuerta ta Enkartaziñoetako beste eñi batzuetatik yoaten dira ara ogidunak euren etekiña saltzen.

Domeka baten, goizeko amañak inguruan, mutil gazte bat etoñan txairo-txairo Castro Urdiales'ko plazarantza. Mutil gazte au Santander aldetik etoñia zan eta Sable izeneko kayan apurtxo bat lenago luña artu ebana.

Ogidunak egoten diran lekuan gelditu zan pizka baten eta aretariko bategana uferaturik, adiskide ansoan eta guztiz pozik esan eutsan.

—¿Asko saltzen al dozu Gueñes aldeko sasi letradu ofek?

Ogidunak afituta begiratu eutsan mutil gazteari, eta sasi letradu gatxizenak ez eutsan bapere ardurarik emon; orixe da Gueñes'ko laguneri emoten yaken ez izena, sorgiñena Zala'ko laguneri ta lamiñena Galdames'koeri emoten yaken legez.

—Edo begiak lausoturik daukodaz—esan eban—edo berori... Baña ¡ez! ¡Aura ez zan berori lango mutil galanta!

—¡Ene! ¿Ez nau ezautzen beraz gure Kazinta'k?

—¡Ene Ama laztana!—egin eban ogidun andreak besoak gazteaganantz zabal-zabalik zuzentzen ebazala—. ¡Inaki!

Eta baseñitaña ta mutil gaztea besarkada bero batez laztandu zirean.

—Kazinta—, itandu eutsen beste ogidunak—¿senidea dozu jaun dotore ori?

—Ez, ez dot senidea; baña semea baneu here, ez neuke berau maiteago izango—erantzun eban Kazinta'k pozez be-

terik eta arotasuna estaldu eziñik. Nik nire bulařetatik emon neutsan gazte oneri lenengo zartu eban titie. ¡Galanta zagoz gero ene semea! ¡Zu egin zara mutil edeřa! ¡A! ¡Zure ama zanak burua agertuko baldin baleu! ¡Zelango maitetasunaz maite zinduzan Mari koitadeak zu! Amaika bidar esaten neutsan nik: «Baņa, neskato, ¡seme ořegaz zuk txotxatu egin bear dozu!» Eta abade jaunak ara zer esaten eustan: «Itxiozu, Kazinta, Iņaki da bere kutuna ta». ¡Au tamala, au tamala, ene semea, etxekoak ain alkarturik itxi zu Ameriketara yoan ziņanean eta orain batzuk il dirala, ta beste batzuk bařiz Jaungoikoa'k Berak daki nondik nora dabiltzala aurkitu!

— ¡Zer dinost berořek, Kazinta! ¡Nire anai-ařebak ez dagoz Etxe-Edeřa'n ala?

— ¡Baņa zer! ¡Batxi gaiztoak etxea ta etxearen luřak Mikel otzaragiņari saldu, ta bere ařebeagaz Bilbo'ra bizia izaten yoana dala ez dakizu zuk, ene semea?

— ¡Ene Jaungoiko laztana—egin eban Iņaki'k ařituta.—
¡Nire anayeak etxea saldu egin dau beraz?

— Bai, ene semea, bai. ¡Arek ez dauko biotzik! ¡Bere burua bere, ez dau maite gaizto arek! Bere gurasoak berořen eřuz il ziran; berak bere agitada biuřiekaz emon eutsezan nai-gabeekin.

Iņaki zindoaren begiak negar malkoz edo anpuluz bete zirean eta nai-gabeak bere estafia itxi ez egion, beste bide bat emon nai izan eutsan Kazinta'kin erabilan autuari.

— Eta abade jauna ta aren atxekoak ¿zelan dabiltz ba?

— Alan-olan, ene semea, alan-olan—. Abade jauna guztiz aguretuta aurkituko dozu eta aren lobeak, eizan ibilita, izkiluar; tiroak uste-uste barik urten, eta txarto zaurituta egon da. Ořegatik ez dira ezkondu ondiņokařen zure ařebea ta bera alkařegaz; ba indiano zindo ořek ara zelango kontuak atara dabezan:

«Zetan ezkonduko naz ba itxura onetan neskatila erukior orékin, bear bada ni ezkondu ta laster il, ta bera alargun eta lander uzteko ariskuan? Gordinen aurkitzen dozuna Mari Antoni dozu, ta ainbeste naigabe ta samintasun artean ibili dalarik, gorputzeko gordintasuna era ofetan gorde al izatearekin ez dau gitxi egin abade jaunaren neskame zindoak; ba berori baño andra leyalagorik topetan gaitz izango da, berak etxeari ta etxekeori dautsen legea ta begirunea ezin leitekez bardindu. Berak zerbait euki ezkeru gañera, auzoko guztiak bere ondo ibiliko dira aurki. ¡Eta andra leyal orék zeuri gordeten dautzun maitetasuna zenbaterañokoa dan bazenki! Beti darabil zure izena eboan, Inaki gora ta Inaki bera entzuntzen yako beti berari. Baña ¿zelan ibili zara Indi aldetik, ene semea?

—Indietatik ondo, guztiz ederto; baña itxasoan gaizki, oso gaizki. Nere dirutza guztia ekañan itxas ontzia itxaso zabal ofetan galdu egin da, ta berekin batean nire aberastasun guztiak oso-osorik ondatu dira.

—¡Ori tamala, ene semea! Baña, ¿ze arano! Zuk zure bizia arisku guztietatik yabon dozu ta ori da beñen-beñena mundu onetan beintzat. Oregaitik ez zaitez ba estutu, ba osasuna euki ezkeru ez yatzu ogi zati bat faltauko ta. Ta onenbestez alkarégaz yoango gara Gueñes'era ¿ezta?. Zaldi bi ekañi ditut, bai, ta bakotxantzat bana daukagu, zu baten gañean eta ni bestearen bizkañean panparroi-panparroi yoango gara.

—Eskaríkasko, Kazinta; baña ementxe ontziratu, ta lenengo Bilbo'ra itxasoz yoan nai dot nire anai-arebak an bizi diran ezkeru. Gueñes'era yoan auretik eurak ikusi nai ditut.

—Ederto egiten dozu, ene semea—egin eban Kazinta'k—ederto egiten dozu; ba noberen odoletikoeri legea ez dautsan

gizonak ez dau Jaungoikoa'ren laguntasunik merezi. Egia esateko Batxi biotz gogorékoa da, baña anayea dozu ta odolak beti tiratxoa dauko. ¡Ene Jaungoiko laztana! ¡Etxe bakotxak ondatzale bat bear izaten dabela beti!... ¡Yone'k artuko dau poza zu ikustean! ¡Ez dauko arek zure anayearen antz andi-andirik! Zure amaren antz-antzekoa da Yone koitadea. Beti etxeko zeregiñak zintzo-zintzo egiten... ¡Arek daukoz eskuak gañera edozer gauzari oratzeko!

Kazinta'k bañiketeari ebagitxo bat emon bear izan eutsan, ogia erosten agertu yakon itxas gizon bateri ogia saltzeko.

—Tira, ene semea, ¿ezer nai dozu Gueñes alderako ala?

—Gorantziak beroñen etxeko guztientzako eta laster alkar ikusiko dogu aurki eñi aretan, Kazinta.

Ufengo goizeko lenengo orduetan, Iñaki, ontziratu, ta Bilbo'rako bidea artu eban, uri aretara ordu batzuk geroago eldurik.

Yone ta Batxi dendan egozan Iñaki onen atetik bañurantz sartu zanean.

Irurak batera poztu ziran alkar ikustean, eta oñu gozo bat yaurtirik, an yon ziran alkañegana; ta basarkada samur bategaz alkartu ziran.

Batxi'k Iñaki'ri egin eutsazan guzur pozak eta laztanak ez dira eñaz azaltzen, eta ondiñokañen gatxago, Yone'n eta Iñaki'ren biotzak alkar ikustean artu eben zauzkada pozkoñ bear dan eran agertzen.

Lenengo oi diran alkar-aguñak eta laztanak eginda gero, Iñaki'k, astiro-astiro yakin arazo eutsezan bere anai añebai, zelango samintasun eta nekeak yasan bear izan zituan Amerika aldean, eta Kazinta'ri Castro'n esan eutsan legez, arean diru barik etoñela gañeratu eutsen, ba ontzia galdu zalarik, bertan ekañezan aberastasun guztiak bere, ontziakin batera ondatu zirala.

Inaki berbetan eragoyon bitartean, Batxi ta Yone'k aren lepo gañean besoak ebezala berari adi-adi egozan; baña lenengo aitatu dogun orek, ontzia galdu, ta aberastasun guztiak itxasoak iruntsi ebazalakoaren zera entzun eta beste barik, arin aldendu eban besoa bere anayearen lepo gañetik, eta beragandik ufindu zan, izuñiak yotako gaizo baten ondotik edonor uñintzen dan antzera. Yone'k bañiz, ori entzundakoan, ondinokaren len baño gogotsuago besarkatu eban bere nebea, ta bere biotz gañean indar geyagoz laztandu; baña Batxi'k beñola yaurtiten eutsazan lango begirakuna itzal eta bildurkora berari zuzendurik, bertan bera ausi zituan neba-areba bien arteko laztankada samur arek, Yone koitadearen biotza guztiz artegatzen ebalarik.

— Inaki— egin eutsan Batxi'k—, zu etxetik Ameriketa' rantza urten zenduanetik ona nik neuk dakit zenbat eta zelako neke ta lanak egin bear izan ditudan gure etxea auñera eroateko, ta ez dot uste auñerantzean geyago egiten beartua nagoanik. Zu landeña baldin bazara, neu bere landeña naz. Eta yan nai baldin badozu bañiz, zure beañarekin yango dozu, nik naikoa egingo dot neure izerdiakin neure bizimudua ataraten baldin badot, eta Yone'na era batera.

— ¡Zure etxeko atea itxita daukat, beraz!—egin eban Inaki'k biotza naigabez gañezka egiten yakon bitartean—. Tira ba, Batxi, zuk etxetik kanpora yaurtiten baldin banozu, neuk beste etxe bat aurkituko dot; gure gurasoena zan etxea, ta zeuk era zantar eta ziztrin aretan zaldu zenduana, neuk alegiñez nere eskuetara bañiro atzera ekañiko dot, eta bertan biziko naz neure gogoketa gozo, ta neure landertasun... edo aberastasunagaz, zelan dan.

Eta berba onek gañatz-gañatz esanaz, denda aretatik aldendu egin zan, Yone koitadea negar baten gelditzen zala,

—¡Au naigabe samiña! —egin eban urteyeran. —¡Nere afeba maiteak bere, bakar-bakarik izten nau!

Bilbo'tik urten, eta Gueñes'erako bidean sartu zan.

Altamira'ra eldu zanean, antxe atsedean apurtxo bat artuz, unetxo baten gelditu egin zan, bertotik agiri dan ikuste ederekin bere begiak gozatuten ziran bitartean.

Ibaizabal ederrak busti daroan aran polit aretan, Bilbo'ko eleizetako kanpantoeak, beste ezer baño nausikiro, agiri zirean, eta Santiago'ko eleiz aundiko kanpayak, Jaun guztiz Altsuari otoi egiten legez, euren zarata, ots, gozo-gozoak gorantza bidaltzen zituen lipar atantxe.

Bere biotzeko ames eztitsuak betiko il ziralako yoten ziar-duen kanpai arek Inaki gaizoaren ustez; bere bular barutik maitetasun eta zoriontasunaren itxaropenak beti-betiko aye-natu egin ziralako edo.

Gorputzari atsedean puzka bat emonda beingoan, an yoan zan Inaki zindoa bidez zear, biotz-yausi, itun, oldoztun, eta bere gogo oso-oso samintasunez bete-beterik eroyala.

Kastrejana'ko zubitik beste aldera igaro zan; txefenek antxiñako aldietan beste zubi asko legez egiñiriko zubi aretatik beste aldera egin eban, eta Sodupe deritxon lekura eldu zan; bera yayo zan erian egoan.

—¡A, ene Jaungoiko laztana, noberen er aldetik ufin urte askotan bizi, ta gero atzera bertora etortea ta noberen gazte-aroکو lufak bariz begiz yotea dan eztitsu-gozoa!

Inaki, begi itxi edegi baten, an yoan zan aninke, ta bide baztefetik ufin barik agiri zan mendizka baten gñera igonik, bertotik ikusi eban Etxe-Edera basetxea; bera yayo zan etxea, antxe egoan uso zuri baten antzean loraz ta ofiz inguraturik.

Etxe aretan ez egoan orain bere ama, biotzeko semea kanpoetatik noiz etoriko yoranez begira. Kereiza arbolak

egozan landara elduko zan bera laster; baña landa aren ondoan altzaten zan etxe zuri-zuri ta garbi-garbi aren leyo-
etara ez eban oraingoan iñok zarataka berari txera egiten
urtengo; ez amarik, ez aitarik, ez anairik, ez afebarik, ez
eban beronek etxe aren ateetan ikusiko, beraganantz besoak
zabalik etofi ta besarkatuteko asmoarekin. Bere gurasoena
izan zan etxean orain arotzak bizi ziran, eta onenean, bañura
sartzeko baimenik bere ez eban oraingoan lortu al izango,
bere biotza ta adimena antxiñako ume-denporako oldozkuna-
kin asetu al izateko.

— ¡Ene Jaungoiko efukioña! — egin eban mutil gazteak. —
¡Zegaitik ez ete dozu egin, itxasoko ur sakon bildurgañiak
betiko iruntsi nengien!

Bere begiak negar anpuluz busti yakoan, eta gurasoen
etxe inguruetatik beste aldera bigurtu zituanean, ikeragañizko
poz-ífintzi batek urten eutsan uste-uste barik eztafitik, eta
tximistea baño ariñago, mendiska aretatik biderantza egin
eban, bertotik beraganantza, besoak zabalik zituala, etoñan
neskatila gazte bat sutsu ta gartsu bere beso artean maitekiro
artzen ebalarik.

Neskatilea Yone zan. ¡Bere biotzeko afeba maite-maitea
zan neskátilla aua!

— ¡Inaki! ¡Inaki! — egin eban neskátilla efukañiak. — Zure
landertasunaren lagunkide izan nai dot, zure ondoan beti
bizi, ta zure zoria zeugaz banandu, berau ona naiz txarñ dala.
Txarto egin dot zeu bakar-bakañik uzteagaz; baña zeu aldendu
ta beingoan, neure biotzak damua yo dau, ta egin dodan ofe-
gaz lotsaturik, emen naukazu ene neba maitea; zeure bakar-
tasuna ta naigabea zelangoak izango diran gogoan ondo ar-
turik, Batxi'ren ondotik iges egiteko adorea biztu yat bafe-
nean. ¡Ene, Inaki laztana! ¡Batxi biotz txarñkoa zala askotan

entzun neutsan gure aitari, ta egia da! ¡Batxi aberatsa da, ta zeu landeña zaralako bere etxetik kanpora yaurti egin zaitul

—¡Ez, ene ařeba! — egin eban lñaki'k atsegiñak, zorionak eta maitetasunak bere burua pozez gañezka iminten edo yarten eban bitartean —. Zure biotza neugaz daukoda artean ez naz ni landeña. Zure maitetasuna bakar-bakari bear neban; aberatsa naz, diru ugari ekafi dot Amerika aldetik, eta benetako maitetasunaz begiratzen ninduzuen edo ez yakiteařen ez dautzuet agertu nai izan zueri au Bilbo'n egon nazanean. ¡Antxe, Etxe-Edeña'n, dago gure zoriontasuna!

Eta lñaki'k bere eskuagaz euren yayotza-etxea erakutsi eutsan Yone'ri, Gueñes'ko Andra-Mari eleizako kanpayak abemarietara yoten eben bitartean, ta neba-ařeba biak, besotik alkaferi maitekiro oraturik, euren bidean auferantza egin eben.

X

Iñaki Gueñes'era etofi, ta andik amabost egunera edo, gizonte ikeragaría agiri zan batuta, aran polit aretan; eta txistuaren ots bigun zoliak, eleizako kapayenakin bateratsu entzuten ziran eleiz aúeko zelayan. Andra Mariak ziran; Gueñes'eko efomeri agunak, eta albo-efietatik etofita, lagun ugari batu zan efi aretan.

Koñore lodiagaz burua estaldurik, eta Toledo'ko artulez egiñiko yantziagaz detore yantzita, Bizkai aldeko baseñietako emakumeak oi daben legez, txukun-txukun, eta garbi-garbi urten eban Kazinta ogindunak eleizatik, lipar atantxe, aurpegi argi-argiarekin.

Bere auzokide bat arkitu eban bertan, eta Kazinta, lendik dakigun legez, mingain erainduna izanik, Jaunari eskerak, beronegaz bañiketan gelditu zan apurtxo baten.

—¿Eleizara zoaz ala, Austiña?

—Bai, ezkon-bañiak ikusten noa.

—¿Ene alabea! ¿Neskatileak serapin baten antza dauko, ta mutilak bañiz, aingerua dirudi!

—Eta, aitamabitxiak, ¿nortzuk dira ba?

—¿Nortzuk izango dira ene alabea? Mari Antoni ta Iñaki, edo obeto esateko, Iñaki jauna; eñiko aberatsena bera izanik, «jauna» izena beste iñori baño edertoago dagokio; beronek ez dau entzun gura izaten baña. Berorika egin ezkerobere, asafatu egiten yako. ¡A, bestelango trasto! ¡Ederto atzipetu ninduan bai, Kastro'n berorék!

—¿Ene alabea, Jaungoiko'ak bedeinkatu, ta guztitariko zorionak emongo al dautsez eurai, ondo irabazita bere ba daukez eta! Aúean zagozan oferi ezer kendu bañik gero.

—Bedeinkatuto ditu bai, Jaungoikoa'k, egon ardura barik. Abade jauna bere, edertasun au ikusirik, len baño gazteago emoten dau; lengo margo goñiak etofi yakoz bañiro aurpegira, beroneri, ta lodiago ta gordinago parau yaku egunokaz.

—Zu etxeko egiten zara eurenear eta, ezkontze onen gora-berak ederto yakingo dituzu. Zerbait yakitea gurako neuke ba, ta inora arin yoan beafik ezpaldin badozu...

—¡Bai ta pozik alan berel Ezteguetara yoateko deituta nago. Neuk emon neutsan mutil zindo oferi lenengoz neure bulañetako titie, ta, ¡gaurko egunez aiztuta itxiko ninduan ba!

Ene alabea, Gueñes'era etofi zanean, abade jaunaren etxera zuzendu zan beingo-beingoan, eta ona zer esan eutsan don Jose jaunari: «Aberatsa naz, baña guraso bañi batzuk eta anai bat bear ditut, neukazanak galdu egin nituan eta. Nire afebea Mateo'gaz ezkondu ezkeru, ara or neuretzako anai bañia; ta berori, don Jose, aitatzat artuko dot, eta Mari Antoni bañiz, amatzat. Seme-alabaen aberastasunak gurasoenak izaten dira, ta neba-añaben arteko ogasunak bañiz, etxeko guztienak. Tire ba, gaurtik badakie; nire aberastasun eta ogasun guzti guztiak nire guraso ta neba-afeba bañien artean bananduko ditut; etxekoenak dira. Udabañian eta udan, Etxe-Edeñ'a'n biziko gara, ta neguan ementxe, etxe onetan. Inaki'k berba onek esan eta beingoan, alkar besarkatu zirean etxeko guztiak, ene alabea, ta negahez ekin eutsen zati baten umeak legez, ¡Bañal ¡isi! An datoz senar-emate bañiak eleizatik onantza. Goazen arantza gu, edertasun au ikusi bear dogu ta.

Eleizaren aterantza zuzendu zirean ariñiketa baten Kazinta ta Austiña. Yone ta Mateo, betiko buztanagaz buztartu zituan don Jose'k eta, eleizatik urten eben kanpoko zelayera.

Senar-emazteak, onen aitamabitxiak eta abade jauna, azkenengo onen etxerantza zuzendu ziran eta, euren atzetik, gi-



zoste ikeragaría yoyan; lagun guztien begietan pozezko negar anpuluak nabaitzen ziran, eta txistulariak, aurretik, Deun Iñaki'ren ereserkiaren soñuak yoten agiri ziran.

Kazinta ta Austiña bere, an yayozan, lagunekin naste, alkařegaz bariketan eten barik.

—¡Au tamala! —iñoan or gorago aitatu doguzan emakumetarik lenengokoak— Jaungoiko laztanak gaur ordubeteko bizia bakar-bakarik besterik ezpada, emon bear leuskioe Martin eta Mari erukařieri, edertasun au ikusi egien.

—Zuzen zagoz, ene emakumea. Gaur egun zoriontsua dogu eriko guztiok bene-benetan.

—Beartsuen artean Iñaki'k zabaldu dituan txanponak ez dira gero gitxi izan. Bera lauко baten yaube dan artean ez dau ala iñok Gueñes'en goserik izango bere, esan ei dau Iñaki zoli orek. Ortik atara zeinke kontua, ene alabea, eriko guztientzako mutil au aberastuta etortea ona izan dan ala ez yakiteko. Ta gañera. ¡Etxe-Edeřa'n beařean sartu dituan lagunak bere ez dira gitxi gero!

—¡Zer! ¿Bertan beařen batzut egiten dabil ala?

—Nik esan neikizun guztia gitxi da, ene alabea. Baratzak ituřiak, usotegiak jauregi bat...

—¡Jauregia bere bai!

—Bai, andrea, bai; eleiza au baño andiagoa dan jauregia gero. Lengo etxe zaara orain egiten dabilenaren bařuan sartuta geldituko da; Iñaki'k ez dau nai lengoaren aři bat bere botatea ta. Ortik atara zeinke kontue zelango jauregia egiten dabilen... Baña ¡iso! ¿Zer dala ta ete doa jente guztia kaltzadarantza ariñeketa baten? Goazen ia zer dan ikusten.

Eta alkařen auzokide ziran emakuma biak an yoan ziran jente guztien atzetik.

Lau foralen erdian ta beso biak soka gogor batzukaz ondo

estuta ekazalarik, an etoñan mutil gazte bat kaltzadatik, gora Uñeztieta'ko baitegirantza uñean, eta negargañi au ikusirik, éromerien ebiltzan lagun guztiak añituta bidera artu eben.

— ¡Baña zer da nire begiak ikusten dabena!—egin eban Kazinta'k guztiz añiturik — ¡Batxi da!

— ¡Bai ta, bera da!

— ¡Ene, semea! ¡Zuzen egoan bai, Mari koitadea, Jaungoikoa'k bere ondoan euki dayala, Batxi baitegi ilun baten emongo zituala bere azken egunak esaten ebanean!

Batxi'k abandearen etxeko leyo baten ikusi eban Mikel otzaragiña, ta beroneri zerbait esateko berba egin nai izan eutsan: baña bera estuta ekañen foralak izkilu ondoakaz lepoan yo, ta auñera egin eben Kadagua éreka ondotik gorantza.

¡Uñeztieta'ko kayolan bañuratuta egoan txoriak, egi osoa agertu eban bere txorotxio artean!

AMAYA.

